

UndCornis

Apotekarsocietetens sektion för farmaci- och läkemedelshistoria

Nummer 2 Anno 2021

Apoteket Örnen i Vadstena

Det ljusnar ...

Och då menar jag inte bara att sommaren kommer, utan även det faktum att vi tack vare vaccin kan se ett ljus i tunneln, ett hopp om att åter få träffas fysiskt. Det blir lite tröttsamt med alla digitala möten..

I detta nummer av Unicornis fortsätter vi med serien om våra kulturapotek, denna gång Apoteket Örnen i Vadstena. Ett vackert levande apotek som förändrats med tiden. Här finns också den sista delen av beskrivningen av kulturapoteken, Apoteket Kronan i Skara samt avslutande kommentarer av författarna.

Vi har nu den sista delen av Anders Modess serie om sina personliga minnen från sin tid i läkemedelsföretaget Ferrosan, där slutet på gamla Ferrosan konstateras.

Det finns ytterligare en artikel om minnen från svensk läkemedelsindustri. Anders Cronlund har bearbetat ett föredrag från 2006 av Hugo Thelins minnen där berättar om sina år i Astra och i KabiVitrum

Annika Wickman fortsätter att berätta om hur projektet om förnyelsen av apoteksmuseet på Wallingatan i Stockholm fortskrider.

Det finns ännu mer att läsa i Unicornis 2/21 i hängmattan i sommar: Apotekens Vattenlaboratorier av Ola Flink samt När biblioteket blir apotek – en artikel och en recension av Jan G Bruhns nya bok.

Mycket nöje – och Trevlig sommar!

Thony Björk
Redaktör

thony.bjork@apotekarsocieteten.se

På gång i sektionen

Idag skiner solen och det är varmt. Jag har fått min första Covid-19 vaccin och den andra får jag i början av juni. Det är så positivt att vi inom några månader åter kan träffas igen. I sektionen har vi våra möten digitalt och vi har de senaste veckorna genomfört ett par seminarier digitalt tillsammans med sektionen för farmakognosi. Jan Bruhns boksläpp var det ena och den 12 maj höll Laurent Rivier från Schweiz sin presentation om den etnofarmakologiska expeditionen in längs floden Amazonas under våren 1977 där man samlade in farmakognostisk intressanta droger och även genomföra farmakokinetiska studier på plats i båten med hjälp av gaskromatografi massfragmentografi. Det var professor Bo Holmstedt, KI, och professor Schultes vid Harvard University som ledde den tvärvetenskapliga expeditionen. Magnus Västerbro höll också ett seminarium om Pestens år baserat på hans bok om pesten 1710 – 1711.

Fördelen med att vi har blivit vana vid digitala seminarier är att det öppnar upp möjligheterna för er som bor ute i landet att delta. Jag tycker att vi ska fortsätta sända seminarier digitalt även när vi åter kan ses fysiskt igen.

Den fortsatta renoveringen av muséet pågår som ni kan läsa om i Annika Wickmans artikel. En liten försmak kan nu ses i entrén där en liten Scheele utställning finns sedan en tid tillbaka.

Jag vill också å sektionens vägnar tacka Karin Meyer, som lämnat Apotekarsocieteten som VD för ett par veckor sedan, för hennes engagemang och stöd i vår sektion. Jag är säker på att det har bidragit starkt till att de satsningar som nu görs på att renovera muséet förverkligas.

Slutligen hoppas jag att ni alla får en fin sommar och att vi kan ses igen.

Nils-Otto Ahnfelt
ordförande
**Sektionen för Farmaci- och
läkemedelshistoria**

Utgivningsplan Unicornis år 2021

Nr	Manusstopp	Utgivning
1	15 februari	mars
2	15 maj	juni
3	15 september	oktober

Unicornis

utges av Sektionen för
farmaci- och läkemedelshistoria
Box 1136, 111 81 Stockholm

Redaktionskommitté:

Thony Björk, redaktör, thony.bjork@apotekarsocieteten.se

Ola Flink, flink.ola@gmail.com

Anders Cronlund

Ingrid Helander, ansvarig utgivare

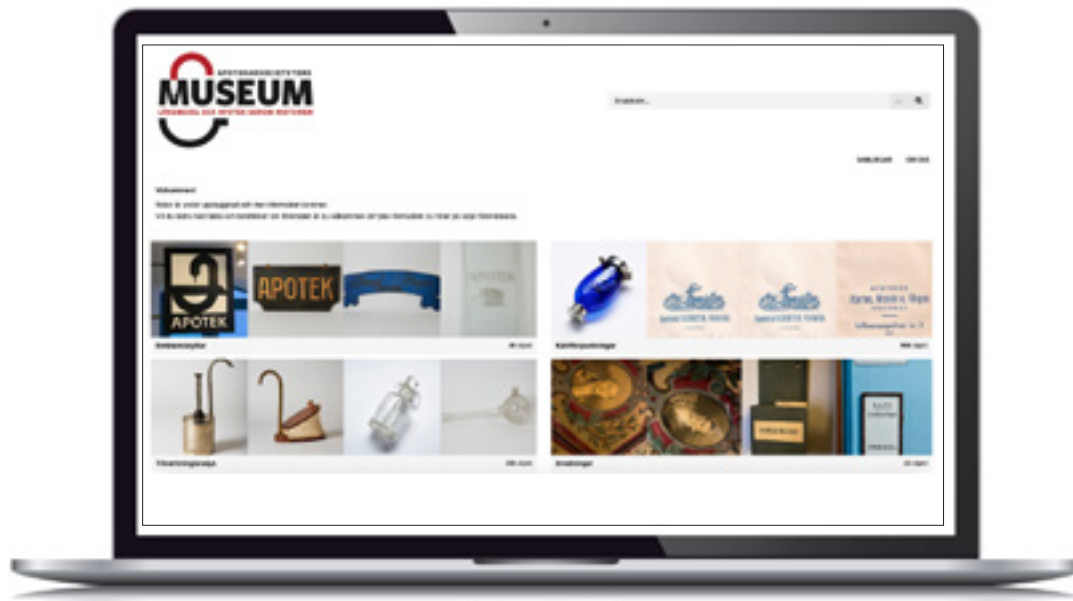
Susanne Henriksson, layout

A Apotekarsocieteten

© Apotekarsocieteten Sektion för farmaci- och läkemedelshistoria

Innehåll

Det ljusnar	2
På gång i sektionen	2
Rapport från museiprojektet – renovering på g	3
Apoteket Örnen i Vadstena – 190 år i samma lokal	4
Apoteket Kronan i Skara	7
Kulturarsapoteken – några avslutande kommentarer	9
Apotek – inte bara läkemedel Apotekens vattenlaboratorier och andra sidoaktiviteter.....	10
Hugo Thelins minnen från Astra och KabiVitrum.....	12
När biblioteket blir apoteket. Ny bok av Jan G. Bruhn.....	15
Recension: Apoteket i biblioteket av Jan G. Bruhn.....	16
Det var bättre förr – eller, hur var det? Del 4	17

Rapport från museiprojektet – renovering på g

Arbetet på museet pågår för fullt. Just nu handlar det om att packa ned allt inför den stundande renoveringen av fastigheten. Gruppen som håller i fastighetsskötsel hoppas att staden ska ge ett bygglov strax efter sommarsemestern. Det går då att upphandla entreprenör tidig höst och arbetet med huset kan därefter pågå intensivt under några månader. När fastigheten är renoverad kan de nya utställningarna i museet komma på plats. Går allt enligt plan har vi om cirka ett år ett tillgängligt, intresseväckande och vackert museum att besöka.

I väntan på det uppmanar jag dig att titta på våra föremål online: apotekarsocieteten.museum/. Sajten är under uppbyggnad, vilket innebär att vi kontinuerligt rättar och kompletterar med fler objekt och mer information.

Antar du en utmaning? Besök apotekarsocieteten.museum/, sök på ordet "förpackning". Du får då upp bilder på drygt 260 läkemedelsförpackningar från 1900-talet. Välj en produkt som du är bekant med. Skriv 50–300 ord om den. Det kan till exempel handla om när den kom, hur den producerades eller någon mer personlig historia om din relation till produkten. Välj sedan att antingen kopiera in din text i kommentarsfältet längst ned på sidan om produkten och klicka på "skicka" eller mejla texten till mig på adressen museet@apotekarsocieteten.se. Bäst är att du använder formuläret, för då vet vi exakt vilket föremål din kommentar gäller. Det du skickar in via formuläret ser ingen annan än vi som administrerar sajten. Senare kan vi lägga till inskickade kommentarer, så att alla kan ta del av dem.

Fotografierna på sajten kan du ladda ned och använda till vad du önskar, förutsatt att du uppger att fotot kommer från Apotekarsocieteten.

Vänliga hälsningar,
Annika Wickman

Apoteket Örnen i Vadstena

– 190 år i samma lokal

Vår artikelserie om våra kulturarvsapotek fortsätter, och nu är turen kommen till Apoteket Örnen i Vadstena och Apoteket Kronan i Skara. Författarna lämnar också några avslutande kommentarer.

Johan Adam Beckerstedt var den förste apoteksinnehavaren i Vadstena. Han hade varit elev på 1740-talet hos amiralitetsapotekaren på apoteket Morianen i Stockholm som under somrarna bedrev verksamhet vid Medevi brunn. År 1746 ansökte Beckerstedt om att få inrätta ett apotek i Vadstena och det bifölls. Närmsta apotek på den tiden fanns i Linköping. Apoteket var först inrymt i ett stenhus från klostertiden, beläget i Slottskvarteret vid Stora Torget. Märkligt i sammanhanget var att Beckerstedt inte hade avlagt apotekarexamen när han beviljades apoteksprivilegiet. Det gjorde han mer än tio år senare (1759) och officiellt inrättades apoteket först då.

Jacob Berzelius

I slutet av 1700-talet arbetade Jacob Berzelius en sommar på Vadstena apotek (bild 1). Han blev med tiden en av Sveriges mest kända vetenskapsmän. Erfarenheterna från apoteket lär ha haft stor betydelse för förbättringar som han senare genomförde när det gäller läkemedelstillverkning. Jacobs kusin Henrik Berzelius tillträdde 1830 som innehavare men avled redan knappt ett år senare.

1

År 1830 flyttade apoteket till sitt nuvarande läge – Rådhusorget. Huset hade 1705 byggts som ett ståndsmässigt bostadshus för rådmannen Anders Eriksson. Åren innan apoteket flyttade till fastigheten hade den oljemålade fasadbeklädnaden av stående träpanel tillkommit. Från inflyttningen och 100 år framåt ägdes gården av apoteksinnehavarna. I början av 1900-talet byggdes huset om och det tidigare valmade tegeltaket ändrades till nuvarande plåttak. Vadstena kommun köpte byggnaden 1945 och den är sedan 1976 ett byggnadsminne. Entrén till apoteket är belägen mitt på huset med glasad entrédörr och smala glasrutor på bägge sidor. Ovanför entrén finns en emaljerad plåtskylt med grön text på vit botten (bild 2). Lägenheten över apoteket hyrs av en privatperson.

Ungefär samtidigt som apoteket flyttade till Rådhusorget hade Wadstenas centralhospital inrättats som beskrivits som "gränslinjen mellan barbarism och humanitet i den svenska sinnessjukvårdens historia". Wadstena hospital ansågs länge vara den bästa sjukvårdsanstalten för sinnessjuka i riket. 1826 anställdes den första heltidsanställda hospitalsläkaren i landet, Georg Engström, på hospitalet.

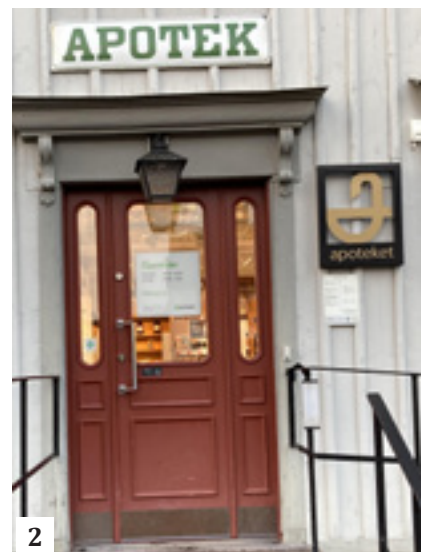
Samma år infördes en instruktion angående gränsen mellan läkarens arbetsuppgifter och den medicinskt utbildade sysslomannens. Läkarens uppgifter var att se till de sinnessjukas somatiska åkommor. Ännu ansågs inte läkare viktiga för själva sinnessjukvården men ledde ändå till en ökad humanisering av vården i Vadstena.

Tjugofyra innehavare

En av de mest färgstarka i raden av apotekare som avlöst varandra på apoteket i Vadstena var Johan August Holmberg. Efter knappt tio år som innehavare blev han VD för Vadstena Enskilda Bank. Från 1759 och fram till 1970 hade apoteket Örnen 24 innehavare. Under två perioder var innehavaren av Örnen (1779 – 82 och 1808 – 1881) ansvarig för apoteksverksamheten vid Medevi brunn.

I slutet av 1940-talet gjordes en låg tillbyggnad till vänster om och delvis bakom huset. Behovet av ändamålsenliga lokaler för tillverkning och förvaring av apotekets beredningar var huvudorsaken.

Den inredningsstil som fortfarande finns kvar i den bevarade inredningen kom till 1865, en inredning av masurbjörk. En genomgripande ombyggnad av de gamla lokalerna gjordes 1949 – 1951 och den gamla inredningen snyggades till. Även ny inredning tillverkades i masurbjörk eftersom Vadstenaborna hade framfört önskemål till apoteksinnehavaren Märtha Welander att stilen över apoteket så vitt möjligt skulle bevaras. Runt hyllor och skåp och som en fris upptill löper dekorativa band med sniderier i rokokostil. Vykortet från slutet av 1980-talet (bild 3, fotograf Hans Lindström) visar delar av inredningen.

2

3

4

Örn som prydnad

Flera ombyggnader under årens lopp har dock inneburit att nytt och gammalt förenats till ett både anrikt och modernt apotek för dagens Vadstenabor. Apoteket fick i samband med ombyggnaden i slutet på 1900-talet en örn som prydnad i officinen. Dåvarande apotekschefen Kerstin Hörberg-Granbom ordnade, genom träsnidaren Gunnar Kanevad i Gamla Linköping, en snidad örn (bild 4) med utgångspunkt från en tecknad "krönt örn" på ett gammalt receptkuvert.

Innanför entrédörren framåt och till höger har den gamla inredningen bevarats i sitt dåvarande skick men är idag en del av egenvårdsavdelningen. Hyllor som förr rymde ståndkärll och därefter receptläkemedel är idag utrymmen för egenvårdsprodukter (bild 5). Samtidigt har en del av den gamla utrustningen för tillverkning och förvaring placerats på delar av hyllorna och på golvet. Även en affisch med de sju kulturapotekens exteriörer finns på plats (bild 6 och 7).

En bit till vänster innanför entrén finns idag receptavdelningen med modern inredning för expedition av och information om receptläkemedel.

För 26 år sedan började Camilla Karlsson som receptarie på apoteket Örnen i Vadstena och berättar här om sina minnen av förändringarna under denna tid inklusive två ombyggnader av apoteket.

Drygt 25 år med stora förändringar

Jag började min tjänst i Vadstena som nyutexaminerad receptarie i juli 1995. Det som från början var ett halvårs vikariat

blev minst sagt förlängt – jag är fortfarande kvar! Oftast tänker man kanske inte på förändringar som sker när man från dag till dag befinner sig mitt i dem, men om jag tittar i backspeglarna och börjar tänka efter så har det hänt en hel del. Vissa saker förändras inte så mycket, andra försvinner helt och en del kommer tillbaka i lite omarbetad tappning. De mesta förändringarna beror förstås på utvecklingen inom IT, men även på ändrade förutsättningar i och med nya lagar och omorganisationer av verksamheten. I Vadstena har även de fysiska förutsättningarna ändrats dramatiskt då jag har varit med om två större ombyggnader. Jag ska försöka ta det från början:

Ringklocka ute på trappan

När jag började 1995 fanns det en ringklocka ute på trappan, och vi gick ut och hjälpte kunder utanför. Detta hade då förstås ingenting med dagens coronavirus att göra utan det fanns helt enkelt ingen möjlighet för personer i rullstol att ta sig in i lokalen då enbart en stentrappa ledde upp till entrén. Om de väl kunnat ta sig in hade de förmodligen blivit tvungna att backa ut. En lång expeditjonsdisk löpte genom så gott som hela affärslokalen, och kundytan kan inte ha varit mer än högst 2x10 meter. Det fanns bara ett par hyllor med lite tandborstar och schampo etc. som kunden kunde plocka själv. Allt annat var bakom disk, det mesta förvarat i den stora masurbjörksinredningen från 1860-talet, som utgjorde bakgrunden till själva butiksdelen.

Apodos och akutlädor

Med så litet kundutrymme hade vi desto större utrymmen bakom, anpassade till den verksamheten som då bedrevs. Till exempel ett rum där vi lade apodosbrickor, -"bubblorna"- som fanns innan dosenheterna och den maskinella dispensereringen slog igenom på allvar. Vården i Vadstena insåg tidigt fördelen med apodos och i dagsläget har vi ett 80-tal privata doskunder. Hur många som finns inom hemtjänst/serviceboende vet jag inte men jag skulle tro att de är nästan lika många. Det här rummet användes även i jultid för tillverkningen av apotekets egen senap. I ett annat rum, som allmänt gick under namnet "BS-rummet", packade vi leveranser till vårdcentralen och avdelningarna på Birgittas Sjukhus, där av namnet "BS" (numera Rättspsykiatriska regionkliniken i Vadstena). Vi servade dem även med akutlädor. Jag minns inte exakt när detta arbete sedan togs över av de renodlade sjukhusapoteken. Här inne

5

6

7

stod även dataskåpet där det dagligen skulle bytas backup-band. I övrigt fanns kontorsutrymmen och "gamla labbis" där det funnits en destillationsapparat för framställning av destillerat vatten men som under den här tiden fungerade som rök- rum – vilket väl skulle vara helt otänkbart i dagens läge!

Eftersom kundutrymmet var så litet var även sekretessen i det närmaste obefintlig. Visserligen var ju det här med kundpassad information inte särskilt utvecklat då, utan på sin höjd fick väl kunden med sig ett av de förtryckta informationsbladen som senare kom att utvecklas till dagens "MOD-texter", där MOD står för "Muntlig Omsorg i Dialog" och idag utgör ett viktigt stöd för oss i kundrådgivningen.

Bara hämta en Trombyl

Efter den stora hamstringsvågen i slutet av 1996, inför att det nya högkostnadssystemet skulle träda i kraft, var det dags för en ombyggnad. I slutet av februari 1997 flyttade vi ut i en tillfällig barack som placerats på torget utanför. Där kom vi att hålla till i nästan fyra månader. Ett minne från flyttdagarna är att turerna mellan apoteket och baracken var många. Det var också många kunder som inte såg "stängt"-skylten utan knallade in eftersom ytterdörren stod på vid gavel. Det blev många snopna miner när de stod och stirrade på de så gott som tomma hyllorna, och många kunde inte riktigt förstå att vi inte kunde hjälpa dem, för de flesta "skulle ju bara hämta en Trombyl", eller vad det nu var. Vi kunde dock hjälpa några få kunder som bara ville köpa något receptfritt, under förutsättning att de betalade med jämna pengar och inte ville ha kvitto. Detta fick vi stämpla in i kassan i efterhand – och hur visste vi vad det kostade då? På den tiden behövde man inte en fungerande kassaapparat för att göra en prisfråga, utan det var bara att slå upp i den röda, gröna eller gula "taxan"!

Ny egenvårdsavdelning

När ombyggnaden var klar hade apoteket genomgått en rejäl förvandling. Kundutrymmet hade gott och väl mer än fördubblats. Vi hade fått en separat egenvårdsavdelning. Den inramades fortfarande av masurbjörksinredningen men den långsgående expeditjonsdisken var borta och det fanns betydligt fler varor för kunderna att plocka själva. Marmorgolv hade lagts in och i taket var ett nygjort glastak efter gammal förlaga uppsatt. En helt ny receptavdelning hade skapats, med två sittkanaler och en ståkanal. Vi som aldrig tidigare jobbat i sittkanal tyckte att det var nervöst att få kunden så tätt inpå och de första dagarna ville alla ha ståplatsen. Men vi vande oss ganska fort. Receptkanalerna, de nya hyllorna och fronten på draglådorna hade alla gjorts i betsad björk för att smälta in i atmosfären och utvändigt hade det byggts en ramp, nu var ringklockans tid förbi ...

Jag upplevde att vadstenaborna verkligen uppskattade sitt "nygamla" apotek, och i synnerhet glastaket (bild 8) slog väl ut – vilket jag återkommer till längre fram. Med det större kundutrymmet hade en hel del bakomutrymmen fått ändras, kvar var dock "BS-rummet", som nu också fick hysa en del kontorsuppgifter och lager. Dos-rummet var helt borta så det var ju tur att APL tagit över senapstraditionen. "Gamla labbis" fick inte längre agera rökrum utan hade gjorts om till extralager och kontorsplats.

Tävlade i receptregistrering

Nu följer en tid där de flesta förändringar är av mer teknisk natur. Snart behöver vi inte sköta högkostnadsskydd manuellt

och utfärdandet av fysiska frikort blir ett minne blott. Det monotona arbetet med att uppdatera nyheter i FASS med inklistringsblad försvinner. Pappersrecepten börjar i allt större grad att ge vika för de elektroniska men inte utan att gå vägen via 2d-koder. Knattrandet från de första 2d-scannrarna kan jag fortfarande höra för mitt inre öra. En av mina arbetskamrater ansåg att det inte gick ett dugg fortare att dra de stackars receptblanketterna fram och tillbaka under scannern utan menade på att hon med hjälp av alla dosförkortningar kunde registrera minst lika fort manuellt. Därför beslöt vi oss för att tävla i att registrera två recept. Det är en av de få tävlingar som jag faktiskt vunnit här i livet och efteråt sa min kollega inte ett ljud mer om att scannrarna skulle vara onödiga.

Vi fungerar även lite som en turistattraktion och många är de kunder som kommer in bara för att titta på och beundra inredningen. Men, det som 1997 var stort och smakfullt blir över tiden trångt och lyhört. Väntande receptkunder sitter nästan i knät på de som expedieras. Insikterna om vikten av anpassad kundinformation har ökat och sekretessen blir ett problem. Om jag inte minns fel hade vi under några år dispens från Läkemedelsverket för att få fortsätta trots den dåliga informationsmiljön men till sist var det omöjligt att fortsätta. Valet stod då mellan att hitta nya lokaler eller att göra en ny ombyggnad.

Glastaket kom tillbaka

Beslutet föll till sist på ombyggnad. I maj 2016 drog arbetet igång. Den här gången skulle vi inte flytta ut till någon barack utan verksamheten skulle fortgå parallellt med byggarbetet som skulle ske etappvis. Det blev lite av en pärs. Bullrigt, slamrigt och dammig är väl de snällaste ord jag bäst kan använda för att beskriva det hela. När kvällen kom var det ofta huvudvärk och lock för öronen, och färg och form på det som snöts ur näsan ska jag inte gå närmare in på! Lyckligtvis gick allt relativt snabbt och redan kring midsommar var det mesta klart. För att inte skadas under själva ombyggnaden monterades glastaket ner och många kunder hade stora bekymmer om vad som skulle hända med det. En kollega fick ge lugnande besked i en intervju i lokalpressen: "glastaket kommer tillbaka".

Det gjorde det också, men nu hade kundytan återigen så gott som fördubblats och glastaket räcker inte till för att täcka hela lokalen. Merparten av det sitter nu över den "nostalgihörna" som har skapats, där större delen av masurbjörksinredningen har bevarats genom att förskjutas bakåt och nu mer smälter in som en del av väggen. Övriga hyllor, recepturer och farmapaket har bytts ut mot modernare varianter och lokalerna har

blivit betydligt ljusare. Två sittkanaler och en ståkanal har nu i stället blivit till en sittkanal och två ståkanaler som är hög och sänkbara, och de väntande kunderna sitter inte längre alls lika nära de som expedieras (bild 9). "BS-rummet" är borta och har gjorts om till lager, omklädningsrum och en liten kontorsplats. Kanske saknar en del kunder den gammaldags atmosfären men samtidigt tror jag att de flesta uppskattar det utökade utbudet och den förbättrade informationsmiljön.

Ringklockan åter

Sista året har förstås bjudit på en hel del förändringar och utmaningar i arbetet på grund av coronaviruset. Plexiskärmar och begränsning av antal kunder i lokalen bara för att nämna några. En ny ringklocka har det också blivit på trappan igen, och där med känns det som om någon form av cirkel har slutits.

Förändringar i den närmaste omgivningen

Vadstena kommun utlyste 2019 en arkitektävling för att kunna genomföra en ny gestaltning av Rådhusorget och

Apotekstomten i Vadstena. Sommaren 2020 utsågs "Karavan Landskapsarkitekter" som vinnare med förslaget "Premiär". I förslaget skrevs bl. a:

"Rådhusorget: Vid Rådhuset, i salongen, öppnar sig torget. Detta är Vadstenas finrum. Högresta belysningsmaster, en öppen torgyta och ett golv av hög kvalitet, medför att platsen tydligt upplevs som en av stadens viktigaste torg, samlingsplats för både vardag och fest....."

Apoteksträdgården: Från Rådhusorget leder portiker av linspant ljus och prunkande växtlighet in mot Apotekstomten, in i logen. En ny stadsträdgård, Apoteksträdgården, med lugn, lummig grönska och mjukt formspråk står här i skön kontrast mot stadens omgivande torg och gaturum....."

Arbetet med förvandlingen är i full gång och Apotekshuset kommer att befinna sig mitt i en omgivning som kommer att locka Vadstenabor och mängder av turister. Vilken fin plats för ett kulturarvsapotek!

Tack till Malin Pettersson, apotekschef, som tagit de flesta bilderna.

janolofbranstad@gmail.com; leif.h.eklund@gmail.com
jan.ernberg@home.se; [Camilla Karlsson](#)

Referenser

Sveriges Apotekarhistoria, Levertin et al, 1910 – 1918.

Apotek i Sverige, en kulturhistorisk inventering 1980, Riksantikvarie-ämbetet 1980, sid 63 – 64.

Psykiatri – en resa i tiden, Sydsvenska medicinhistoriska sällskapets årsskrift 2020, sid 21.

Apoteket Kronan i Skara

Av de sju kulturarvsapoteken är Apoteket Kronan i Skara det enda som flyttat till nya lokaler och som därigenom kunnat bevara endast ett mindre antal inredningsdetaljer i öppen apoteksmiljö.

Förhistoria

Apoteket inrättades ursprungligen 1704 och var sannolikt i början filial till apoteket i Mariestad. Skaraapoteket blev

sedan det 24:e i landet. År 1766 inköpte västgöten och filialföreståndaren Anders Salvius apoteket och blev den förste apoteksinnehavaren. Hans efterträdare benämnde apoteket Wästgöta Lejon. När apoteket fick namnet Kronan har inte kunnat fastställas.

Innan apoteket 2014 flyttade till nuvarande lokaler hade det legat på ett flertal platser i Skara, senast under 110 år på adressen Järnvägsgatan 14. Dessförinnan låg apoteket på en tomt vid nuvarande Marumsgatan, men förstördes vid en brand 1858 (Bilderna visar exteriörer från 1902 och 1975).

Foto: Apoteket AB

Apoteket Kronan innan det flyttade 1904. (Från Brefkort 1902).

Foto: Apoteket AB

Fasaden under 110 år.

En konkurrent till apoteket uppstod 1777 då veterinärprofessorn Peter Hernqvist inrättade ett så kallat boskapsapotek i anslutning till veterinärinrättningen. Det förestods av en farmaceut och där såldes medikamenter inte bara avsedda för djur utan även för allmänheten.

Sådan försäljning var inte godkänd av myndigheterna och innebar otillåten konkurrens för apoteket Kronan. En bitter strid fördes mellan innehavarna av de båda apoteken. Efter anmälan till Collegium Medicum (motsv TLV/Socialstyrelsen/Läkemedelsverket) upphörde försäljningen till allmänheten efter ett par år. Hernqvist var emellertid en stor auktoritet i landet och fick efter omfattande juridisk och politisk behandling personligt privilegium av Kungl Maj:t så att försäljningen till allmänheten kunde återupptas och fortsätta fram till hans död 1808.

Som ett kuriosum kan nämnas att under apotekare Nils Bernard Walléns tid som innehavare (1884 – 1903) var Richard Westling anställd som farmacie studiosus (närmast motsvarande nuvarande receptarie) på apoteket. Westling skulle sedermera bli professor i farmakognosi vid Farmaceutiska Institutet i Stockholm. Han är mest känd för att ha identifierat och klassificerat mögelsvampen *penicillium notatum* i sin doktorsavhandling 1911. Den råvara som senare skulle komma att få stor medicinsk betydelse genom Alexander Flemings forskning 1928 och Ernst Chains och Howard Florys arbete med att åstadkomma ett användbart läkemedel, penicillin, 1940. Dessa herrar fick dela nobelpriset för sin forskning 1945. Westlings forskningsinriktning låg inte åt det farmakologiska hållet.

På bilden från 1891 syns Westling till vänster och Wallén till höger. (Farmacihistoriska museets arkiv).

Ny adress och påkostad inredning

Ny officininredning uppfördes 1904 i samband med att apoteket flyttade till lokalerna på Järnvägsgatan. Den var utförd i gedigen polerad mahogny i jugendstil. När lokalerna byggdes om 1983 behölls i allt väsentligt den befintliga inredningen som renoverades. Det gjordes varsamma förändringar för att anpassa inredningen till moderna arbets- och butikskrav.

Foto: Apoteket AB

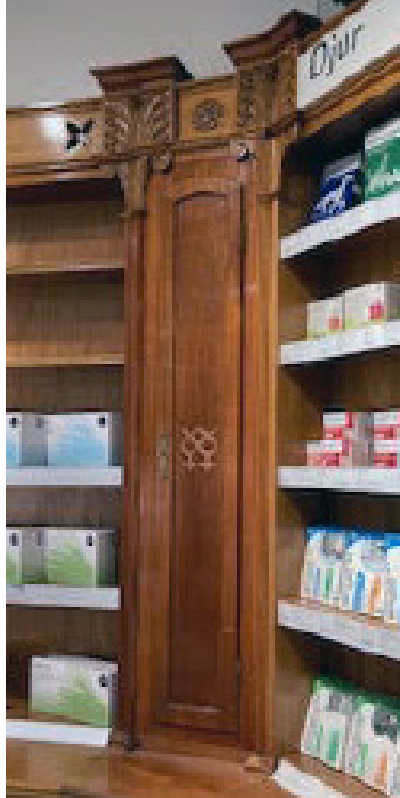
Officinen 1989.

Vid flyttningen till **nuvarande adress** kunde bara ett mindre antal delar av inredningen härberägas. Fem hyll- och lådmoduler finns uppställda i officinen. På hyllorna finns handköpsvaror exponerade och några äldre apoteksföremål uppställda.

På pausrummets vägg finns ett klocköverstyck och tre ramade etsningar uppställda synliga från utsidan av apoteket. Resten av inredningen kasserades.

Hyll- och lådpartier i nuvarande apotek.

Giftskåp i vinkeln mellan hyllpartierna.

Ramade etsade glas i fönster ut mot gatan.

Klocköverstycke.

Tack till apotekschefen Pia Brag-Jonssom som tagit bilderna på nuvarande apoteket Kronan.

janolofbranstad@gmail.com
leif.h.eklund@gmail.com
jan.ernberg@home.se

Kulturarvsapoteken – några avslutande kommentarer

Med berättelser/kåserier kring apoteket Örnen i Vadstena och apoteket Kronan i Skara och deras historik och nuvarande verksamhet i detta nummer av Unicornis avslutas vår serie av berättelser om de sju kulturarvsapoteken i Sverige.

Riksantikvarieämbetets samt många kulturhistoriskt och farmacihistoriskt intresserade önskemål om att bevara ett fåtal apotek i Sverige med utrymme och inredning som visar en lång epok i de svenska apotekens historia hörsammades politiskt när omregleringen av apoteksverksamheten i landet beslöts och genomfördes 2009.

I vårt arbete att beskriva dessa sju apotek (Lejonet Malmö, Svanen Lund, Storken, Korpen och Ugglan Stockholm, Örnen Vadstena och Kronan Skara) har det framkommit, via sociala medier och berättelser från personer som arbetar på dessa apotek, att kunderna i hög grad uppskattar att få modern apotekservice i lokaler som kan visa exempel på tidstypiska inredningsdetaljer från 1800- och 1900-talen. I några fall i en apoteksofficin som är i stort sett helt intakt sedan mer än 100 år tillbaka. Apotekspersonalen tycks känna både glädje och stolthet att arbeta i dessa miljöer.

Apoteket AB:s beslut att stänga det anrika apoteket Svanen i Lund våren 2019 innebar kraftiga reaktioner lokalt och regionalt bland kunder, politiker och olika institutioner och föreningar. Det väckte samtidigt vårt intresse av att kåsera om dessa apoteks historia och verksamhet. Mångas initiativ och argument övertygade emellertid Apotekets ledning att åter öppna apoteket Svanen efter sommaren 2019 samt att inrikta sig på att utreda fortsatt verksamhet. En särskild eloge till nätverket "Svanens vänner". Våren 2020 kom så beskedet från Apoteket AB:s ledning att apoteket Svanen skulle även fortsättningsvis vara ett av kulturarvsapoteken. Som ett kvitto på att initiativ och argument hade tagits tillvara så

meddelade Länsstyrelsen Skåne nyligen att man stöder renoveringen av den gamla inredningen på Svanen med 860 000 kronor. Det är glädjande att kunna notera att berörda intressenter verkar för en positiv lösning.

Muséer av skiftande slag i Sverige har ständigt ekonomiska bekymmer. Alla är beroende av statligt, regionalt eller kommunalt stöd alternativt donationer från generösa personer eller företag. Att kunna kombinera daglig, lönsam apoteksverksamhet med en miljö med historisk anknytning borde rätt tillämpat fortsatt innebära en attraktionskraft genom att kunderna bjuds på en intressant kulturupplevelse. Detta kräver en medveten företagsledning som stödjer verksamheten och att dessa apotek appellerar till en tillräckligt stor kundkrets. För de sju kulturarvsapoteken, som genom riksdags- och regeringsbeslut 2009 placerades hos statliga Apoteket AB, är det ett hedersamt uppdrag och en stor utmaning att göra kundkretsen upplyst om det kulturhistoriska värdet och hålla de bevarade inredningarna och inredningsdetaljerna i gott skick. Återkommande kontakter med föreningar och organisationer, i likhet med de som engagerade sig vid den hotande nedläggningen av Svanen i Lund, kan nog öka förståelsen för att ett kulturarvsapotek, utan tillräckligt med kunder, överlever inte.

Hela läkemedelsbranschen borde vara intresserad av verksamma kulturarvsapotek.

Vi har kommit till en fördjupad insikt om att det vore en stor kulturell förlust för Sverige om det inte finns intresse för att kunna driva kulturarvsapoteken vidare som levande apotek.

janolofbranstad@gmail.com
leif.h.eklund@gmail.com
jan.ernberg@home.se

Apotek – inte bara läkemedel

Apotekens vattenlaboratorier och andra sidoaktiviteter

Apotek förknippas man idag vanligen med en lokal/butik där man kan köpa läkemedel och läkemedelsnära produkter, som t ex hygien-och sjukvårdsprodukter. Tidigare hade apoteken en omfattande tillverkning av läkemedel och hudvårdsprodukter, som succesivt minskade under 1900-talet i takt att med att industritillverkade läkemedel introducerades.

Men apotek har även tillhandahållit tjänster/produkter som ligger vid sidan av sin huvuduppgift att tillverka och distribuera läkemedel. Jag har kallat det för apotekens "sidoaktiviteter" och belyser i denna artikel apotekens vattenlaboratorier. I en senare artikel avser jag att ta upp andra "sidoaktiviteter".

Apotekens vattenlaboratorier

Bakgrunden till artikeln är ett mail från Folke Wiman, tidigare bl a sjukhusapotekare i Östersund, med anledning av en artikel i Unicornis nr 2/2020 om kulturapoteket Lejonet i Malmö. Han erinrade sig ett möte på Lejonet 1960 med Föreningen Apotekens Vattenlaboratorier. Han skickade också ett protokoll från föreningens möte i Östersund den 18 och 19 september 1970 med studieresa till Trondheim dag 2, kanske var det det sista mötet inom Föreningen Apotekens Vattenlaboratorier. Den 1 januari 1971 startade Apoteksbolaget och föreningens verksamhet tycks därefter ha upphört.

Av protokollet från mötet i Östersund framgår att det var sju vattenlaboratorier som var närvarande vid sammanträdet (Kronan i Borlänge, Tre Ankare i Gävle, Lejonet i Göteborg, Vasen i Linköping, Lejonet i Malmö, Järven i Umeå och Hjorten i Östersund).

Apotekens kompetens inom kemisk-fysikalisk analys fanns uppbyggd och väl etablerad efter att man sedan länge utfört renhetsprovning och identitet av råvaror och analys av egentillverkade beredningar. Särskilt med de nya monografier över substanser som infördes i de nya farmakopéerna från 1900-talets första hälft medförde avsevärt ökade krav på analytisk kompetens och apparatur. Detta innebar att apoteken var mer än väl rustade att erbjuda sina kunskaper inom kemisk och fysikalisk analys till allmänheten och samhället.

Vattenlaboratoriernas etablering

Bakgrunden till att apotekens engagemang i dricksvattenkontrollen var en Kungl. Maj:ts förordning om kontroll av vattenledningsvatten av den 19 juli 1941 (Sv. förf.-samling nr 654/1941), som föreskriver att "Ägare av vattenverk åligger att, i den omfattningen nedan i denna paragraf sägs, låta vattnet undergå bakteriologisk undersökning.", varefter anges hur ofta bakteriologiska undersökningar skall göras beroende på om vattnet är från grundvatten, ytvattentäkt, om det renats osv. Samtidigt sägs att bakteriologiska undersökningar endast får utföras av Statens institut för folkhälsan och Statens bakteriologiska laboratorium eller av den som av medicinalstyrelsen förklarats behörig därtill. I december 1941 utfärdar Kungl. Maj:t föreskrifter om förvärv av sådan behörighet innebärande bl.a. att apotekare med minst en månads utbildning i bakteriologiska vattenundersökningar kan få sådan behörighet.

En annan faktor var att apoteken var spridda över hela landet, vilket gjorde att de var mycket lämpade att åta sig och utföra detta uppdrag åt både allmänhet och kommunal verksamhet som t ex vattenverk.

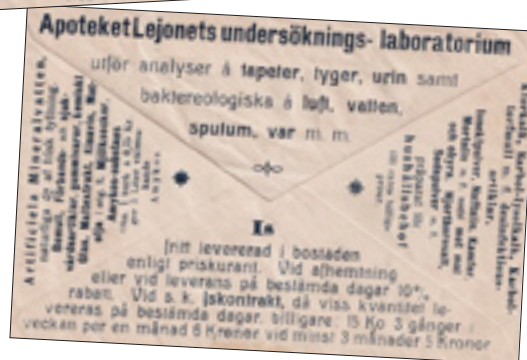
Harald Huss

I en artikel i SFT från 1942 uppmanar och stimulerar apotekaren Harald Huss, som var lärare i bakteriologi vid Farmaceutiska institutet, sina kollegor på apoteken att ta sig an denna uppgift. Han påpekar i uttalandet efter en grundlig genomgång av arvoden för vattenanalyser och kostnader för inköp av erforderlig apparatur att "Apotekaren kan alltså, synes det mig, såsom hygienisk vattenkontrollant skapa sig ett extra verksamhetsområde, vilket borde tillfredsställa

honom, såväl med hänsyn till den nytta han gör det allmänna som på grund av den relativt goda ekonomiska vinst han kan dra av verksamheten".

Vissa apotek, kanske de större, hade säkerligen gjort vattenanalyser tidigare, men hade inte den formella kompetens som krävdes. På äldre receptkuvert från början av förra seklet framgår t ex från Apoteket Lejonet i Göteborg att man gjorde relativt omfattande bakteriologiska undersökningar, även av kliniska prov, "Apoteket Lejonets undersökningslaboratorium utför analyser å tapeter, tyger, urin samt bakteriologiska å luft, vatten, sputum, var m.m."

Apotekarsocieteten direktionen uppmanade i SFT i november 1941 dessa apotek att skaffa sig denna behörighet

och åtog sig att göra en samlad framställning i saken för deras räkning till Kungl. Medicinalstyrelsen. Behörigheten var kopplad till den enskilde apotekaren och inte till apoteket.

Föreningen Apotekens Vattenlaboratorier

Föreningen Apotekens Vattenlaboratorier (ibland även kallat Vatten-hygieniska laboratorier) startade sin verksamhet i nära anslutning till att 1941 års förordning om vattenkontroll tillkommit med Lejonet i Malmö, Järven i Umeå, Lejonet i Göteborg och Beckasinen i Karlstad som första medlemmar. Ytterligare fyra vattenlaboratorier tillkom, Vasen i Linköping, Tre Ankare i Gävle, Hjorten i Östersund och Kronan i Borlänge (1954).

På Apoteket Tre Ankars Laboratorium i Gävle hade t ex apotekarna Torsten Ojde, Hans The Malmquist och Folke Wiman Medicinalstyrelsens generella behörighet för vattenundersökning enligt hälsovårdsstadgan. Se bifogade sticker/reklam för verksamheten och med bedömningsgrunder för olika typer av vatten på baksidan.

Apoteket Tre Ankars Laboratorium
Mälarmalmsträdgård, Gävle
Telefon 674 164 20

Analys av:
vatten
jord
tjänstred

Frånskickas utan förpackning
Färdigbetald
Självt utskick

Hälsöförhållanden och andra besöksliga förhållanden vid vattenundersökning enligt hälsovårdsstadgan undersöks på Apoteket Tre Ankars Laboratorium.

Thorsten Ojde Hans The Malmquist Folke Wiman

Exempel på bedömningsgrunder för vattenundersökningar

	Tillåtet värde med avräkning	Minsta tillåtet
Alkalitet	30-40	>40
Färdigbetald förbrukning	30-40	>40
Ammoniak NH ₃	mg/l	>0,2
Turbiditet	mg/l	>10
...

Om vid den fysikalisk-kemiska undersökningen framkommer värden som överstiger följande gränser för de olika typerna av vatten, skall ett vatten bedömas som mindre tillämpligt för dricksvatten.

	Minsta tillåtet	Överligt
Besatt, utskickat 20° per 100 ml	>2	>20
Coliformbakterier 20° - 22° per ml	>1000	

Minsta tillåtet värden för olika typer av vatten

Anordning	Dricksvatten		Svavelsvatten		Svavelsvatten	
	grytt	grytt	grytt	grytt	grytt	grytt
andra än 400	10	1	1	4	1	1
per 400	20	1	1	4	1	1

Om ett vattenundersökning av vatten är mindre tillämpligt för dricksvatten, skall vattenundersökningen följande gränser, utskickat enligt följande:

Föreningen Apotekens Vattenlaboratoriers medlemmar hade sammanträde en gång om året och då avhandlades metodologiska frågor, normer för bedömning, standardisering, jämförande undersökningar av olika odlingsmedier, marknadsföring av laboratorierna och ersättningsfrågor.

Det blev ofta ett nära samarbete mellan kommun och dess hälsovårdsnämnd med de apotek som hade vattenlab och verksamheten kunde få en mycket stor omfattning.

Apotekschefen och tidigare innehavaren Lennart Bergfors på apoteket Kronan i Borlänge, som var ett av landets större apotek, presenterar i SFT 1971 det nyligen ombyggda apoteket där även apotekets vattenlaboratorium berörs. Där framgår att vattenlabbet hade en omfattande verksamhet, kanske landets största, och årligen undersöktes c:a 3000 vattenprover, varav 80% bakteriologiskt och resten fysikalisk-kemiskt. 1969 hade vattenlabbet en omsättning på 215 000 kr (närmare 2 MSEK i dagens penningvärde). Flertalet hälsovårdsnämnder i Kopparbergs län utnyttjade laboratoriet kontinuerligt. Man gjorde även vattenundersökningar för ett 100-tal andra apotek periodiskt. Det fanns två apotekare, som hade behörighet för vattenanalyser och 3-4 analysbiträden, som utförde rutinarbetet med viss förstärkning under högsäsongen på sommaren.

På apoteket Lejonet i Malmö hade man också sedan förra sekelskiftet haft en omfattande analytisk verksamhet som man kunde erbjuda sina kunder.

Lejonets vattenlaboratorium utförde förutom kontroll av dricksvatten från olika kommuners vattenverk, kommunala inrättningar och enskilda brunnar senare även omfattande kontroller av badvatten från Ringsjön (20-tal mätpunkter) kontinuerligt under ett decennium på 60-talet och även från olika mätpunkter i Öresund.

I en översiktsartikel i SFT 1969 redogör Gunnar Åberg för omfattningen av vatten-analysverksamheten på samtliga apotek med vattenlab i Sverige. Av artikeln framgår att det 1968 fanns 18 apotekare som innehade Socialstyrelsens behörighet att utföra vattenanalyser enligt hälsovårdsstadgan. Samma år utförde man på apotekens vattenlab sammanlagt 12 480 bakteriologiska vattenundersökningar och 5 054 kemiska vattenundersökningar. Man betjänade 405 vattenverk kontinuerligt och hade regelbunden kontakt med 208 hälsovårdsnämnder. Harald Huss hade med sitt uppdrag i SFT 1942 haft den effekt och framgång han eftersträvat och borde om han levat känts sig mycket nöjd (d.1959).

Förutom vatten utförde de flesta laboratorierna även livsmedelsanalyser och analys av jordprov.

Efter Apoteksbolagets tillkomst

I det förmodat sista protokollet från Föreningen Apotekens Vattenlaboratorier från september 1970 framgår tydligt oron för och hotet mot verksamheten samt vad som skulle hända då Apoteksbolaget skulle överta apotekens drift den 1 jan 1971. En delegation bestående av Gunnar Åberg och Bengt Hackzell fick i uppdrag att uppvakta vice VD Folke Ernerfeldt i frågan. Resultatet av ett ev möte är oklart. Det framgår vidare att konkurrenter till apotekens vattenlaboratorier som det nystartade halvstatliga Svensk laboratorietjänst AB (Svelab) varit "aktivt" i Linköpings- och Borlängeområdet. I början av 80-talet blev kommunförbundet tillsammans med bl a staten delägare i Svelab.

Vattenlaboratoriernas öde efter 1 januari 1971 skiljer något åt. Hjortens Laboratorier i Östersund lever vidare och finns fortfarande kvar i Östersund. Det var innehavaren av apoteket Hjorten, Bengt Hackzell, som i mitten av 1960-talet avskilde vattenanalys-verksamheten från apoteket och startade Hjortens Laboratorium HB som ett privat bolag. Laboratoriet gjorde även kliniskt-bakteriologiska analyser av patientprover för Östersund sjukhus och andra landstingsenheter efter sammanslagning med den verksamhet som länsläkaren Jonas Eriksson (Sprut-Jonas kallad) bedrev. Hjortens Laboratorium ägdes därefter av Bengt Hackzell, men vid hans pensionering 1975 förvärvades laboratoriet av de sju personer som arbetade där och utförde analyserna, bl a av apotekaren Christer Näsström. Han var också den siste, som i mitten av 2010-talet sålde sin ägarandel av de som tog över efter Hackzell 1975.

Efter övertagandet 1975 gjordes förutom analyser av vatten så småningom även analyser av livsmedel. Jord-och foderanalyserna övertogs från kommunens eget laboratorium. Länsstyrelsen hade också ett eget laboratorium som bl.a. gjorde analyser på sjöars försurning och effekterna av kalkning. Även denna verksamhet övertogs och laboratoriet kom så småningom att bli rikstäckande för sådana analyser. Som mest arbetade 10 personer på laboratoriet.

De kliniskt-bakteriologiska analyserna till sjukhuset upphörde i slutet av 80-talet då sjukhuset etablerade ett eget bakteriologiskt laboratorium. Kommunens samordnade

upphandling av analystjänster gjorde att man av konkurrensskäl förlorade analysuppdrag till större analysbolag, men viss verksamhet finns kvar då Hjorten blev underleverantör till de större analysbolagen. Omsättningen för Hjortens Laboratorier AB idag är enligt offentliga uppgifter 2019 knappt 7 MSEK.

Vattenlaboratoriet vid apoteket Järven drevs likaså vidare i privat regi efter Apoteksbolagets start 1/1 1971 av apotekets tidigare innehavare Bo Wallén. Laboratoriet överläts i samband med hans pensionering till Svelab.

Likaså drevs vattenlaboratoriet vid apoteket Kronan i Borlänge efter 1971 vidare ytterligare några år och såldes även det till det rikstäckande Svelab.

Övriga vattenlab lades förmodligen ner och/eller övertogs av Svelab, kommunernas egna laboratorier eller av privata laboratorier.

Ett stort tack till apotekarna Kjell Bergkvist, Bengt Borgeius, Christer Näsström, Claes Wallén och Folke Wiman för värdefull information.

Ola Flink

PS Jag är intresserad av att få ta del av andra sidoaktiviteter för att i en senare artikel beskriva sådana – skriv gärna till flink.ola@gmail.com

Hugo Thelins minnen från Astra och KabiVitrum

Hugo Thelin (1929 – 2017) kom till Astra 1951 och var under Sven Ullbergs ledning med om att utveckla helkroppsaurodiografien. Efter ett par år som bagare i Dalarna återkom han till Astras forskningslaboratorium (penicillin-forskning) 1959 och blev 1972 chef för produktionsenheten inom dåvarande Astra Södertäljeverken. Han initierade bygget av Gärtunafabriken vid sidan av de många projekt som redovisas nedan. 1980 övergick han till KabiVitrum varifrån han pensionerades när företaget gick upp i Pharmacia 1991. Thelin blev hedersdoktor vid KI 2003.

Texten nedan är en något nedkortad och skriftspråksanpassad utskrift av ett föredrag från april 2006.

På kvällen när det hade blivit halvt offentligt att jag skulle bli chef för produktionsenheten Astra Södertäljeverken ringde den som var ansvarig för syntesverksamheten och sa att vi ska ha ett projektmöte i morgon kl. 9 och du är mycket välkommen dit för det har sagts i korridorerna att du har blivit chef här. Ja, jag ska se om jag kommer. Se om jag kommer, sa

han, för fan du är ju chef nu och ordförande i gruppen. Jag var ganska omtumlad nästa dag när jag gick till mötet, men jag har haft en devis att om någon sagt att man ska göra ett jobb så kan man göra det.

Ny penicillinfabrik?

Jag blev snabbt accepterad av företagsledningen. Arne Wegerfelt, som var VD hade varit militär och han körde under många år med ärtsoppsmiddagar för oss som jobbade i den trängre kretsen. Vi åt både ärtsoppa med varm punsch och pannkaka med kall punsch till livliga samtal. En sak som han tänkte mycket kring var den debatt om förstatligande som då pågick. Vi fick en del signaler från regeringskretsar om att Astra borde göra något gemensamt med annan industri och berörd myndighet förslog en penicillinfabrik. Det skulle utredas av KabiVitrum och Astra om vi kunde bygga en gemensam penicillinfabrik och av någon anledning som jag inte vet sa man, att du Hugo kan ta hand om den utredningen och ta in folk från KabiVitrum.

David Isaksson, som var vd för KabiVitrum kom med. Han var min kompis sedan många år så vi klarade av det ganska bra även om jag förlorade i slutändan för Astras åsikt var fabriken skulle ligga i Umeå där vi hade en förpackningsfabrik medan Kabi tyckte att den skulle ligga i Strängnäs för där fanns det redan penicillinproduktion. Vi bildade ett bolag, som fick namnet Fermenta. Det blev klart på natten när vi satt hemma hos David och skulle skriva ihop konceptet. Då säger David till mig att vi har glömt en sak. Vi har ingen chef för det

här, vet du någon som vi kan ringa kl. 1 på natten så tar vi den. Nej, det tror jag inte sa jag. Jag förstår det, sa han, men jag vet en som kan ta det som extrajobb och det är du sa han.

Kl. 2 på natten tog vi varandra i hand på att jag skulle bli Fermentachef. Jag var vd i ett och halvt år. Senare bytte bolagen produkter så att antibiotika gick till Astra och nutritionsprodukter, som Astra hade börjat att utveckla, gick till Kabi. Så här efteråt kan jag väl säga att nog vann Astra mycket på den affären för det vi hade i nutritionsprodukter det var ju ingenting.

Framgångar på rad

Framgången för Astra på 70-talet var chockartad för oss i produktionen. Då lanserades Seloken, Penglobe och Bricanyl så det var en skördetid för Astra, den största innan Losec. 70-talet innebar också att vi koncentrerade Astras verksamhet på färre produkter. Inom lokalbedövningsmedel gjordes det affärer mellan Bofors och Astra varvid vi släppte viss substansstillverkning till Nobel och tog över försäljningsrätten på lokalbedövningsmedel från dem. Det var en ganska stor händelse för att när jag började på Astra och var ett blygsamt laboratoriebiträde fick jag inmatat i mig att Astra lämnar konkurrenter ifred.

Katastrof

En sak som berörde mig mycket illa var neurosedynkatastrofen. Vi hade på Astra lanserat neurosedyn, en produkt som vi hade på licens. Efter en tid började man upptäcka fosterskador i Tyskland och även i Sverige. Min fru och jag åkte upp till Eugeniahemmet där många av de missbildade barnen fanns. Jag har inte så lätt för att gråta, men jag grät den kvällen. Därför att vi hade sålt en produkt som inte höll måttet utan att vi hade gjort något direkt fel själva. En liten grabb som hette Peter och sedan blev TV-stjärna sträckte sina små armar mot mig när jag satt där och sa – hörrudu har du en säng hemma som jag skulle kunna ligga i? Tror du att du skulle kunna bli min pappa för jag har ingen. Då förstår man allvaret och då förstår man att man aldrig, aldrig kan lägga ner så mycket arbete som man bör göra för att se till att produkterna är oskadliga.

För mig och kollegan Sven Sundling, som var mitt i, var det här en oerhört omskakande tillvaro. Den juridiska processen fördes mer eller mindre i Aftonbladet och Expressen tack vare att advokat Henning Sjöström var motpart och utnyttjade ju alla medel. Men jag tycker ändå att Astra mitt i detta svåra skötte saken väl och för de här barnen. Allting förändrades med neurosedyn och Astra byggde ett nytt toxikologiskt laboratorium, anställde folk och prövade på ett helt nytt sätt när det gällde fosterutveckling osv. Situationen före och efter neurosedyn är läkemedelsmässigt oerhört stor och jag vill betona att ur allt det som är svårt och allt som man gör fel, lär man något.

KabiVitrum nästa

Astra hade nu passerat en miljard i omsättning och var på väg att bli ett internationellt företag. Då ringde en person till mig och sa att Hugo vi uppskattar dig väldigt mycket och allt du gjorde för Kabi när vi byggde Fermenta. Vi är i en situation att vi behöver dig och du är välkommen att flytta hit om du kan tänka dig det. Det kunde jag inte men Bernt Sjöberg hade faktiskt flyttat till Vitrum och blivit forskningschef där. Jag ringde honom och sa att tror du det är något för mig. Det klart sa han det är ju jag som har föreslagit dig.

Efter många och långa diskussioner så kom jag alltså att

lämna Astra för gott 1980 och flytta till KabiVitrum och bli chef för Technical operations. När jag gick och sa upp mig tänkte jag vad kommer Astras vd Ulf Widegren att säga. Det är svårt att säga upp sig när man är kompis med chefen eftersom man har förtroende för varandra. Men Widegren sa att du får gå till KabiVitrum om du tycker det är intressant, det unnar jag dig. Men du skall veta att om du överger Kina-projektet då blir det ett himla liv inombords hos mig.

Kina-projektet

Det var så att några år tidigare hade benämnde man ringt mig och sagt att han ville äta lunch med mig. Efter det att vi hade ätit och höll på att dricka det sista kaffet sa han: jag hörde på nyheterna att man kan etablera industrier från väst i Kina – tycker inte du vi ska göra det? Jo, sa jag, det kan väl vara bra, men ska man starta något måste man ha en eldsjäl, en som verkligen tror på det. Så först eldsjäl sedan beslut om vi verkligen skall göra det. Ja, sa han, det verkar klokt. Ska jag söka en eldsjäl eller gör du det själv? Nej, sa Widegren det där fixar du. Så gick jag de där stegen på väg mot dörren och la handen på handtaget. Nej vänta ett tag sa han jag hade inte talat färdigt. Det är ju du som är eldsjäl, det är klart du skall göra det här. Det är ingen order, men det är nära på sa han. Jag kan väl få en vecka och tänka på saken sa jag. Men när jag kom utanför dörren hade jag redan fattat mitt beslut, det är klart jag skall göra det. Det var så jag hamnade i det så kallade Kina-projektet.

Lägg ner

Under projektets första 5-6 år handlade mångas kommentarer om att nästan allting gick åt skogen. På möten och middagar sades att Hugo Thelin håller på med ett läkemedelsprojekt i Kina och det kommer aldrig att bli något. 1989 åt jag middag med Mogren och Ekberg, vd:ar på Astra respektive KabiVitrum, på Stallmästargården. Hugo, sa de, nu har du hållit på så länge med det där Kina-projektet så nu får du åka dit och lägga ner det eller åtminstone lägga det på is. När ska du åka dit frågade de. Nästa vecka sa jag, bra gör det då.

Jag åkte och hade med mig Ola Westin från Astra och på resan ut sa jag till honom att jag kommer inte att lyda order i det här projektet så håll käften när du inte tycker jag säger det jag ska säga. Jag isolerade oss med ett gäng kineser på ett hotell i Beijing i tre dagar och vi gick igenom steg för steg hur man skulle kunna göra få att få snurr på projektet. Jag slutade med att säga till den kinesiske ordföranden: om du tror på det här ställer du då upp på att vi gör det här tillsammans så jag kan rapportera det när jag kommer till Sverige. Det sa han att han skulle göra.

När jag kom hem frågade mig Ekberg på en gång, nå har du gjort som vi sa. Jag drog lite på det men nästa dag sa jag att jag gjorde inte alls som ni sa, men det blir nog bra. Lita på mig! Den där ordföranden som jag hade med mig han gjorde precis som vi kommit överens om och idag betraktas nog Kina-projektet som ett av de bättre projekten. I alla fall drog det upp köpeskillingen på nutritionsdivisionen för KabiVitrum när det sålde den till Fresenius.

Näringslösning räddade liv

En kväll fick jag besök av en svensk läkare när jag åt middag på Peace hotell i Shanghai. Du Hugo sa han jag har en hälsning till dig. Professor Wo som är på sjukhuset här intill, den gamle inte den unge, sa att han var god vän med dig. Wo sa

när jag gick ifrån hans mottagning att idag har han opererat en ung kvinna på 25 år som aldrig kommer att kunna äta mat mer för vi har tagit bort så mycket av hennes magsäck och tarmkanal så hon måste ha näringslösning resten av sitt liv.

Men sa Wo, Hugo Thelin är den ende i världen som kan lova henne att hon skall få leva vidare för jag kan det inte för det blir för dyrt. Hur gör du då när du sitter och äter fin mat med pinnar? Du har bara ett svar: gå tillbaka till Wo och säg att vi flyger in näringslösning till henne imorgon så får hon leva så länge hon kan. Hon fick ett barn några år senare och lever än. När vi hade vårt första seminarium i Kina om näringslösningar bad hon att få vara med. Under det gick hon fram och berättade hur KabiVitrum räddat hennes liv. Vem tror ni har marknadsfört Intralipid effektivast i Kina?

Vi hade haft diskussioner om att utvidga samarbetet på produktionsområdet mellan KabiVitrum och Astra. Det slutade lite i förskräckelse för att vi hade olika uppfattningar och jag råkade i luven på Astras koncernchef. Debatten om förstatligande var krävande och kvävande och jag hoppas den aldrig kommer tillbaka. Just ordet förstatligande har en värdeladdning som gör det väldigt svårt. Vi hade lite olika uppfattning koncernchefen och jag om det här samarbetet och vi kom att ha det inför Astras styrelse. Man vill gärna vinna i en duell och jag vann och koncernchefen förlorade debatten. Måndagen efter valet 1976, som borgarna vann, ringer Wegerfelt mig och frågar om vi ska äta lunch? När man gick till Wegerfelt på lunch så fick man Dry Martini och jag vill se den som tackar nej. Sedan sa han några ord som jag ska bära med sig hela livet. Han sa att du Hugo hade rätt och jag hade fel och jag tackar dig för att du vann den där debatten vi hade. Så gör en människa, som kanske inte är så högljudd men som känner krafterna inuti, som har så stort värde.

Rena dynamiten

När jag kom till KabiVitrum hette det att företaget gick dåligt. Vi skulle spara pengar och det var bara två knappar man tryckte på och det var försäljningen och kostnaderna. Men KabiVitrum hade en produkt som var rena dynamiten och det var Crescormon. Det största och viktigaste strategiska beslutet som Kabis forskningsorganisation har tagit var när Bertil Åberg lovade professor Rolf Luft på KI att han skulle hjälpa honom att börja tillverka tillväxthormon. Vilken företagsledning satsar på en produkt som sex personer per miljon ska använda? Men Bertil hade en sagolik förmåga att uttrycka sig så han sa till KabiVittrums direktion att det här kan bli en stor produkt för att alla som är kortare än Rolf Luft behöver den. Jag tror att KabiVitrum till dags dato har sålt den för 70 miljarder, minst 70 miljarder.

Bertil Åberg hade kontakt med amerikanska Genentech, som fått i uppdrag att göra tillväxthormon från en bakterie på ett modernt sätt. Denna produkt hade vi framme när signalerna från USA pekade på att Crescormon skulle bli indraget. Det fanns en risk att man kunde få Creutzfeldt-Jacobs sjukdom. Vi hade inget sådant fall, men det fanns tre fall dokumenterade i USA. FDA sa att ni får gärna ha kvar produkten på marknaden, men ni måste visa att den inte är förorenad. Föroreningarna var i form av prioner och vi hade ingen metod för att påvisa prioner.

Drogs tillbaka

Vi beslutade den 19 april 1985 själva om tillbakadragandet. Men det var en bister dag för därmed beslöt jag att ta bort hela

vinsten i företaget det året. Visserligen förstod jag inte det när vi tog beslutet, jag trodde det skulle stanna vid 50 miljoner men det blev mycket, mycket mer. Det medförde också att vi kom i dålig dager för ett antal registreringsmyndigheter som sa att dra in produkter det ska inte ni göra det ska vi göra. I Frankrike och Spanien åkte våra representanter ut från myndigheterna.

Till på köpet fick jag en amerikansk professor mot mig i en juridisk rättegång i Bulgarien där vi samlat in hypofyser, som låg till grund för Crescormon. Vi fick betala ersättning till dem som tidigare hade samlat in hypofyser trots att Serono tog över alla hypofyser som vi inte köpte. På det sättet fick de dubbel betalning. Det var jag som åkte dit på det, men det kan man kosta på sig för jag påstår att försäljningen av tillväxthormon i själva verket gynnades av vårt beslut att dra in den gamla produkten.

När Clarence Crafoord opererade patienterna på Karolinska sjukhuset sa han till kandidaten Wretlind, som han jobbade med: kan inte kandidaten tillverka näringsprodukter till mina patienter. De dör inte av mina operationer, men de svälter ihjäl. Arvid Wretlind, stillsam men oerhört energisk, satte sig ner med några kompisar och under ett antal år utvecklade de ett panorama av näringsprodukter. De produkterna blev sedan basen i Vittrums produktpalett inom nutrition. De var dessa produkter som den där kvinnan i Kina fick. När jag kom till KabiVitrum så bjöd koncernchefen Lindhagen och jag ner Gunnar Vessman, vd i Fortia som ägde Pharmacia, och frågade om vi inte kunde göra något gemensamt på området. Din division är ju liten för du säljer ju mer diagnostika och fine chemicals än läkemedel så det vore nog bra att slå ihop våra produkter. Då fick vi svaret att det kunde vi göra. Han kunde överta dem utan att betala något, men överta försäljningen. Det var ju att reta oss till vansinne för han visste att han skulle få nej innan han gick ut. Det blev ingenting, men en uppgörelse hade varit ganska bra tror jag.

Samma år som vi brottades med att vinsten försvann på Crescormon fick några av kunderna på blodsidan HIV. Det var fyra fall och jag träffade dem. Det har varit mitt signum att ställa sig i verkligheten och uppleva den. Jag åkte till Malmö till Inga Marie Nilsson, professor i klinisk koagulationsforskning, som sa att du skall få träffa pojkar. För att säga något sa jag till en av dem: vad skall du göra nu då? Jag skall ut och spela boll sa han, man säger inte sparka i Skåne. Då tänkte jag att jag gör ingen insats genom att tala om för honom allvaret i hans sjukdom. Må han spela boll så länge han kan. KabiVitrum hade ingen kunskap alls om HIV utan sålde amerikanska produkter till hundratals patienter. Jag minns första gången jag fick en tidning i handen, som berättade om HIV och idag har mer än 40 miljoner HIV i världen.

Drömmen om ett nytt Kabi eller Astra

När jag blev pensionär ringde Hans Wigzell och sa att du kan bli styrelseledamot i SBL. Han var han generaldirektör där och jag tyckte det lät spännande, så det blev jag. Sedan ringde han igen några veckor senare och sa att vi ska få pengar av regeringen för att ordna upp olika projekt på KI. Det tar väl ett par månader för dig. Det är nu 11 år sedan och jag är fortfarande kvar, men skall snart avgå. Vi har byggt en organisation, KI Holding AB, som rent praktiskt tar hand om forskarnas uppfinningar, patentmöjligheter, såddkapital mm. Så finns en investment fond. Vi vill att Sverige tar ett steg mot en dröm, som jag fortfarande har, nämligen att Sverige igen skall få ett Kabi eller Astra i framtiden.

Anders Cronlund

När biblioteket blir apoteket. Ny bok av Jan G Bruhn.

"Pillret är mäktigare än pennan eller svärdet."
Aldous Huxley (1894 – 1963)

Under många år har jag samlat citat och texter från världslitteraturen om läkemedel och droger. Det började i tonåren med *"Dr Jekyll och Mr Hyde"*. Kanske var det därför jag blev apotekare?

Som pensionär har jag nu sammanställt mina litterära fynd i en volym med namnet *"Apoteket i biblioteket – Läkemedel och droger i dikt och tanke, tid och rum"*.

Mitt mål är att visa hur människor i alla tider har haft tankar om, och en relation till läkemedel och droger. Författare, filosofer, forskare och vanliga människor berättar med egna ord om läkemedelsbehandling, biverkningar och drogers effekter.

Här är ett smakprov ur boken. Välkommen in i mitt litterära apotek!

Ur: *Apoteket i biblioteket – Läkemedel och droger i dikt och tanke, tid och rum*

"Vi har spårat läkemedlen, drogerna och apoteken i böckernas värld. Det är dags att vända blad och undersöka om texter och böcker kan vara läkemedel. I Platons dialog *Faidros* säger Sokrates att en text kan vara en lockande drog.

I vissa kulturer skriver man ner sin bön om bot på ett papper som sedan tas in genom munnen som ett läkemedel. Placebo-effekten är uppenbar, och temat återkommer hos flera författare.

Bo Setterlind har i *"Livselixir – ett andligt apotek"* (1967) samlat trösterika texter för olika skeenden i livet. Erich Kästners lyriska husapotek (1936) är ett annat exempel, med dikter för behandling av besserwissersjuka, vardagsirritation, skilsmässokänslor och höstmelankoli. Jean Cocteau är inne på samma linje, när han säger: "Vilka sorger du än vill dränka, så är ditt bibliotek den bästa baren."

Nina George berättar i *"Den lilla bokhandeln i Paris"* (2013) om en bokbåt i Champs-Élysées-hamnen. Den flytande bokhandeln kallas "La pharmacie littéraire" – "Litteraturapoteket". Hela boken är en hyllning till litteraturens förmåga att påverka hur vi mår och läka våra sår, en äkta "feel good"-bok.

En oavsiktlig överdosering av arsenik höll på att ta livet av Karen Blixen, men tack vare att hon hade läst om ett motgift i Alexandre Dumas *"Drottning Margot"* så kunde hon bota sig. Där hennes läkarböcker kom till korta, fanns räddningen (mjölk och äggvita) beskriven i en roman i hennes eget bibliotek!

Passepartout har blivit lurad att röka opium och somnat. Ur Jules Verne, Jorden runt på 80 dagar, 1873. Originalteckning av Edvard Forsström, 1910.

I sin uppmärksammade essä "Litteraturen som institution eller Alka-Seltzer-effekten" jämför Hans Magnus Enzensberger (1992) den krisande litteraturen med en brustablett som löser sig i ett glas vatten.

Litteraturen av idag har lösts upp och brett ut sig i rubriker och reklam, ja hela samhället har litterariserats. Men kvar i glaset finns en bottenbuds som ingen kan frångå. Allt låter sig inte lösas.

Med läkemedel i bagaget

Det finns författare med ett särskilt intresse för läkemedel. En sådan var Roald Dahl. Men det finns också läkare som blivit författare och låtit läkemedel bli naturliga inslag i texter som ofta har ett självbiografiskt innehåll. Ett par av dem som nämnts tidigare är Michail Bulgakov och Gottfried Benn.

Den amerikanske neurologen Oliver Sacks blev världsberömd och prisbelönt för sitt medicinska författarskap. Beskrivningen av L-DOPAs dramatiska botande effekter i *"Uppvaknanden"* (1973) blev också en stark och gripande film. Sacks har även skrivit om droger och hallucinationer.

Robin Cook är läkare och författare och har kallats "den medicinska thrillerns mästare". Hans romaner speglar den snabba utvecklingen inom medicinen, inte minst bland läkemedlen. Cook menar att hans böcker är avsedda att på ett pedagogiskt sätt förklara för vanliga människor konsekvenserna av de medicinska framstegen. Resultatet blir ofta skrämmande, som i *"Lyckopillret"* (1995), där huvudpersonen utvecklar en ny "designer drug" från den klassiska svampen mjöldryga.

Det är mera sällsynt att författare har en farmaceutisk sakkunskap. O Henry hette egentligen William Sydney Porter (1862 – 1910) och utbildade sig i unga år till apotekare i Texas. Hans brokiga liv som banktjänsteman, forskningsare och fängelsekund lade grunden till ett hyllat författarskap. Bland hans nära fyrahundra noveller hittar man ett antal där läkemedel spelar en viktig roll för handlingen.

På svensk botten blev apotekaren Nils Hövenmark känd för sina detektivromaner, ofta med farmaceutiska inslag. *"Döden på apoteket"* (1972) är ett stycke svensk farmacihistoria.

Den författare som haft det största farmaceutiska bagaget är utan tvekan Agatha Christie. Hon är förmodligen den deckarförfattare som mest framgångsrikt använt gifter, vilket hon också blivit känd för. Att hon gjorde frivilliga insatser som sjukhusfarmaceut ("hospital pharmacy dispenser") under båda världskrigen är emellertid inte allmänt bekant.

Förgiftningar förekommer i mer än hälften av hennes många detektivromaner och noveller. Hon använde faktiskt ett större urval och antal av både gifter och läkemedel än någon annan deckarförfattare. Hennes pålästhet, uppfin-

Alice undrar om hon vågar dricka ur en flaska med texten "Drick mig". Ur Lewis Carroll, Alice i Underlandet, 1865. Illustration av John Tenniel.

ningsrikedom och vetenskapliga noggrannhet är imponerande.

Mycket litet har skrivits om Christies användning av läkemedel, droger, gifter och kemikalier i sina böcker. Det krävdes en professor i farmakologi, Michael C Gerald, vid Ohio State University, för att kartlägga och analysera vidden av Christies kunskaper.

Geralds bok *"The Poisonous Pen of Agatha Christie"* (1993) är en formidabel guldgruva, underhållande och spränglärd, med förteckningar över alla läkemedel och gifter som nämns i Christies verk, med kommentarer till hur de används.

Christie tar inte bara livet av folk med gifter och läkemedel, hon låter sina romanfigurer bli förlamade, ändra beteende, bli behandlade för sjukdomar och utveckla missbruk. Hon kritiserar läkare och apotekare och ifrågasätter värdet av olika läkemedel.

Läkemedel förekommer i 56 av hennes 66 deckare, på över 200 ställen. I *"Ett karibiskt mysterium"* (1964) har hon lyckats klämma in ett 20-tal olika, från antibiotika och insulin till linfrö och Veronal. Där hittar man också följande reflexion:

"Ska jag säga min mening, så finns det för mycket mediciner nu för tiden. För mycket lugnande medel och uppiggande medel och undergörande tabletter och allt möjligt annat. Det är ingen fara om man får det på recept men det är alldeles för många sorter som man kan få receptfritt."

I en privat tryckt diktsamling av Agatha Christie från 1920-talet har Gerald hittat "In a Dispensary", skriven någon gång 1917 – 1918. Den sista strofen är tänkvärd:

*"Beware of the Powers that never die, though
Men may go their way,
The Power of the Drug, for good or ill, shall
it ever pass away?"*

Som avslutning på detta smakprov vill jag bjuda på följande citat:

"QUANTUM SATIS, 'det ska inte vara mer här' på latin." Ur ABC för kvarsittare, 1971, av Gits (Stig Olsson).

Jan G Bruhn

Recension: Apoteket i biblioteket av Jan G. Bruhn

Precis vid millennieskiftet började två apotekare, Per Boström och undertecknad, att försöka sammanställa en bibliografi över farmacihistoriskt relevanta texter med anknytning till Sverige. Redan tidigt dök frågan om avgränsningar upp – skulle t.ex. skönlitterära skildringar av medikamentupplevelser inkluderas, i så fall motiverat av att sådana texter belyser uppfattningar och åsikter i det samhälle som omger respektive författare?

I och med den nyligen publicerade "Apoteket i biblioteket – Läkemedel och droger i dikt och tanke, tid och rum" har farm. dr, etnofarmakologen, naturmedelsexperten m.m. Jan G. Bruhn tagit frågan i egna händer och utifrån sin närmast bedövande rikliga beläsenhet samplat över 1.000 citat, som i någon – ibland oväntad – mening har bäring på det yviga begreppet farmaci, ett begrepp som må kunna definieras som "den tvärvetenskapliga läran om, och utövandet av urval, utveckling, egenskaper, framställning, handel, hantering, användning och verkningar (i vida bemärkelser) av, hos resp. med medikament". Härtill har Jan sedan fogat en lång tidsaxel, kulturell mångfald och en rejäl näve vardagsfarmakologi. Så kan man uppfatta hans ämnesbas.

I en introduktion av idéhistorikern Hjalmar Fors och en essämässig programförklaring av Jan själv kan läsaren göra avstamp inför det som därefter komma skall – boken har tillkommit "på samma sätt, som då en apotekare expedierar ett recept – genom att hålla ur många stora flaskor i en enda liten" (William Mathews, 1800-tal). (Liten, förresten – drygt ett kilo med 630 sidor!) Samtidigt varnar Jan i samma förord, i god apotekaranda, för överdosering, citerande en tysk läkare, Gottfried Benn (1900-tal): "Redan en summarisk överblick, att bläddra igenom en bok, ger ofta upphov till ett lätt rus". Så sant.

Litteraturförteckningens ca 550 titlar spänner över ca 2.700 år, från Homeros "Odysséen" till Niklas Aronssons "Fågeldagbok" 2020, författarskaran från Ovidius till Ozzy

Ozborne (med en hord av såväl förväntade som totalt osannolika upphovspersoner däremellan). Det är nöjsamt, samtidigt som det stämmer till eftertanke. Det visar – enligt förordet igen – "hur människor i alla kulturer har erfarenheter av, och tankar och åsikter om [användning av läkemedel eller droger]".

Egentligen kan jag känna det rätt onödigt att försöka ge den ärade läsekretsen en recension av det här verket; både Jan och Hjalmar har föregripit och desarmerat de (ev. negativt kritiska) synpunkter jag hade kunnat ha, i förord, introduktion och essäistiska förtexter. Exempelvis kan man vid en första genomtittning av citatmassan få ett intryck av ett närgånget intresse för mellan-och sydamerikanska psykotropika – vilket dock redan inledningsvis har förklarats av Jans forskarbakgrund. Men då måste man förstås ha boken till hands och ha läst om detta.

En del rena teknikaliteter kan man förstås också alltid hänga upp sig på. Så tycks mig uppdelningen av ämnesrubriker ibland onödigt petig – varför t.ex. skilja på "Kinesisk medicin" och "Kinesiska mediciner", som ändå hamnar direkt efter varandra? Och trots över 65 sidor register har jag redan hunnit sakna ett där källorna inte har ordnats efter författare, utan efter medium (det är frustrerande att inte återfinna en kittlande formulering utan att behöva bläddra igenom hundratals sidor när man har glömt vem som stod för den, men har en aning om var den publicerades).

Svensk farmaci har väl inte upplevt ett kompilersnit på den här nivån sedan John Lindgren och Lauritz Gentz skapade klassikern "Läkemedelsnamn" för ett sekel sedan. Den gången handlade det dock om ett rent, och därmed ganska torrt, uppslagsverk. Här har Jan G. Bruhn givit oss en personlig godispåse, fast en där gotterna inte bara erbjuder socker- njutning (jfr sid. 457!), utan också tuggmotstånd och en god portion *food for thought*.

Bo Ohlson

Del 4:

Det var bättre förr – eller, hur var det?

I en serie om fyra artiklar får vi följa Anders Modess personliga minnen från sin tid i läkemedelsföretaget Ferrosan i Malmö. Här kommer sista delen.

Förebyggande underhåll

1980 kom så nästa omorganisation som berörde mig. Då gick de två personer som startat upp arbetet med förebyggande underhåll i pension, Ove Lundell och Nils "Petter". Ungefär i samma veva blev jag tjänsteman. Fick signatur och allt.

Åter fick jag en förfrågan om jag kunde tänka mig att arbeta med detta. Jag tyckte det lät bra, och skulle få en chef som jag kom väldigt bra överens med, Bo-Arne Lennklev. Jag flyttade upp i närheten av förpackningen i ett vindsrum med snedtak.

Jag delade rum med min chef, och jag fick en reparatörskompis, Kent Andersson, till min hjälp. Det innebar att hysen fortsatte. Ja till och med idag händer det att häftklamrar ligger upp och ner eller att något är fasttejp. Med ålderns rätt orkar man inte så mycket längre. Men man försöker.

Började rita

Förutom att arbeta med förebyggande underhåll fick jag nu börja rita också. Jag hade ett stort ritbord på rummet, en så kallad planka.

Ritade allt från maskindelar, räkneskivor, maskiner till ombyggnationer. Grundutbildningen hade jag ju, och ritningar hade jag tittat dagligen på. De var endast när man bad mig rita nya linjer där sterilavdelningen låg som jag började tveka. Sterilen skulle rivs till ytterväggarna. Byggritningar hade jag ju inte sysslat med tidigare, men det var inte så svårt att lära. Strax efter skulle det byggas om där tablettproduktionen varit. Här skulle tillverkas tandkräm. Sedan blev det till att rita nya lokaler för salvetillverkning och förpackning. Det var en spännande tid när byggarna fick mina ritningar.

Tandkräm och fönsterputs

Tandkräm nämnde jag. Har lite svårt att komma ihåg om det var under Ferrosans tid, eller om vi hade blivit sålda då.

Tandkrämen var lite speciell efter som den var antiseptisk. Dessvärre tyckte jag och min familj att den smakade mycket illa, så den bad dom mig inte att ta hem.

Man hade fått klorna i ett gammalt litet företag som i dagsläget endast tillverkade två produkter. Dessa skulle nu flyttas över till oss. Med maskiner och allt.

Det var tandkrämen "Ren i mun" och det välkända fönsterputset Glimt.

Tandkrämslokaler och linje byggdes upp på Celsiusgatan, och då produkten var antiseptisk var hygien noga, så vi fick hänga flera LAF-aggregat i taken. Vi höll inte på med produkten så väldigt länge. Tror att Barnängens köpte den tillsammans med Idominsalvan.

Då var det roligare med fönsterputs. Den placerades i kemifabriken på Degeln. Förutom att blanda till vätskan så tillverkade man även plastflaskorna de packades i. Till det hade man några stora plastmaskiner där man via plastgranulat blåste ut flaskorna. Om någon flaska blev dålig åkte den in i en annan maskin som malde granulat, så där kan man prata om återanvändning. Det var säkra maskiner som

bara gick och gick med endast lite påfyllning av granulat då och då.

Då vi rymde ut det lilla företaget fick vi massor med kartonger av den Glimtspruta man kom ihåg sedan man var barn. Dom var som en cykelpump med en liten glasbehållare för vätskan undertill.

Sprutorna användes även till DDT och malmedel. Vi hade 1000-tals av dessa sprutor, och jag vet inte var dom tog vägen.

Även fönsterputsens kom att säljas av ganska fort.

Datorisering av underhåll

För att hoppa tillbaka till förebyggande underhåll så arbetade vi under några år med att registrera all maskinutrustning samt lägga upp ett manuellt system som byggde både på kalendertid och drifttid.

Det var mycket ifyllande i listor samt suddande då nya drifttider lades in. Till sist var systemet så stort och tungt att hantera, så vi började fundera på ett databaserat system.

Vi tittade på några olika system. Striden stod mellan ett Idhammarsystem eller ett IFS-system.

IFS liknade mest vårt manuella system. Det var utvecklat av två studenter i Linköping. Dessa två var här och utbildade oss då vi beslutade att köpa deras. Tror bara att de hade sålt ett par stycken program innan vi köpte vårt.

Vi hade under några år otaliga företag som var och tittade på vårt system och mängden användare ökade dramatiskt under några år. Leo och Pharmacia var två företag som också köpte det efter oss.

Då hade två killarna som utvecklat programmet sålt det vidare med jätteförtjänst till ett stort företag. Priset på programmet ökade också dramatiskt.

Det var inte helt lätt för oss. Ingen av oss hade knappt sett en dator förr, och än mindre knappt på en. Tror den första datorn var en Facit. Åtskilliga var de gånger man ringde till Linköping för att via telefon efter kommando rätta till felaktigheter i programmet.

Många konstiga uttryck fick man höra som t ex back-slash. Då fick vi lära dom att det hette snedstreck, så visste vi båda vilken knapp vi skulle trycka på. Det tog sedan väldigt många år innan jag fick en persondator att skriva på. Tror inte att jag fick någon förrän omkring 1995. Behövde man skriva något så använde man sin gröna Halda. Vanligast var att man skrev för hand och sedan lämnade över pappret till en sekreterare som skrev rent det. Det var bättre förr. Det innebar ju tyvärr att man direkt måste formulera sig rätt. I efterhand var det inte lätt att göra rättningar innan ordbehandlarna kom.

När datorer började komma till vissa sekreterare kom man över en modernare elektrisk skrivmaskin. Då var man high-tech.

Jag och kollegan Kent Andersson kom därefter att arbeta med nya typer av maskinutrustning som den som fanns i kemifabriken. Det var reaktorer av olika slag, vakuumpum-

par, pumpar, kolonner, centrifuger och fan vet allt vad det var. Bland det första vi fick lära oss var att det fanns mycket farliga kemikalier där. Både lutar och syror.

Man hade olika behållare beroende på vad de skulle innehålla. Det fanns trä-kar, gummerade- rostfria- emaljerade kärl.

Mycket kemi

Kemist var man inte, men man hade självbevaringsdrift. Drop-pade det från någon tank eller rör så gick man omvägar runt det. Vår driftchef, Bosse Segerby, som kunde vara lite makaber, hade vi något tillfälle talat om hur man skulle göra sig av med ett lik. Han sa att det bara var att lägga liket i badkaret och sedan åka till Degeln och hämta moderlut. Slå det i badkaret. Dagen efter kan du öppna badkarsproppen och släppa ut allt.

Är det konstigt att man blev rädd för grejerna?

I kemifabriken var det lätt att hitta. Man hade olika färger på de olika hallarna. Det fanns Gröna hallen som vi nog tyckte kände mest osäkert att gå i. Här fanns den beryktade Gropen. Det var en urgrävd källare som inte var kul att vara nere i. Vi var ju vana vid rena miljöer.

Efter gröna hallen låg Gula hallen som inte heller var så kul. Därefter låg Röda hallen som var lite modernare. Sedan låg Blå hallen och därefter Bruna hallen som man tillverkade och förpackade växtskyddsmedel i.

Nu måste jag hoppa tillbaka till Blå hallen. Den byggdes upp med helt ny teknik. Nya dyra reaktorer installerades. En av Malmös första processdatorer skulle sköta driften.

Bakgrunden till denna mångmiljonsatsning var en ny produkt som tagits fram som hette Hog-Pax. Det var en produkt som skulle eliminera så kallade "Pellegrisar". I nästan varje griskull fanns det en Pellegris som blev utmobbad av de andra grisarna. Den trängdes undan från maten och blev liten och i de flesta fall dog den.

Då hade Ferrosans veterinäravdelning kommit på undermedlet. Endast genom att ge griskultingarna en spruta med Hog-Pax förvann fenomenet. Alla grisar uppnådde rätt vikt, och bonden tjänade massor av pengar.

Under ett par år tidigare hade jag med flera arbetat med att bygga om det gamla hundstallet till ett grisstall. Det var ganska trevligt att höra nöff-nöff istället för vov-vov som det lät tidigare.

Det som hade skett i liten skala på lab och experimenthall skulle nu tillverkas i stor skala i Blå hallen. Anläggningen var klar för provdrift då media fick tag i produkten Hog-Pax. Det började pratas om hur bra det var att ge griskultingar medicin och sedan äta köttet.

Dessutom smakade det så illa att inte ens griskultingarna ville äta det. Inte ens uppblandat med godsaker.

Naturligtvis var det kört då. Ingen bonde vågade satsa på detta, utan jag tror produkten lades ner just innan den skulle komma i produktion. Det var sämre förr.

Förutom hallarna fanns det även en stor ångcentral i kemifabriken. Där fanns två ångpannor som hade fått sig påmålade sina namn.

Den ena hette Dolly och den andra Samantha, efter Parton och Fox som var mäktiga populära då. I taket hängde en stor gasturbinmotor av märket Boeing. Med denna brände man upp lösningsmedelsavfall och kunde på så sätt minska den dyrare förbrukningen av olja och sedan gas.

Utveckling av maskinparken

Under tiden med förebyggande underhåll på Celsiusgatan sysslade vi också med utveckling av maskinparken.

En ny linje för flytande produkter skulle köpas in. Både jag och min kollega hade utbildat oss i pneumatik och jobbat ganska mycket med detta.

Ett av de företag vi letade maskiner hos låg i Norrköping och hette Minab. Dom hade en fyllningsmaskin och en flaskpackare som drevs nästan helt med tryckluft.

Jag och Kent Andersson besökte dom tillsammans med driftchef Bo Segerby och en kvarvarande ingenjör, Bertil Ostreus, från ritkontoret. Första dagen var vi där och tittade och gjorde tekniska försök. Sedan kom kvällen då vi från Malmö gick ut och åt på ett trevligt ställe med dans i tre olika lokaler.

Som man kunde vänta sig var inte andra dagen så kul. Kraftigt bakis skulle man vara med och ta beslut om maskinerna. Om dom bara varit lite tystare.

Det blev dessa maskiner. Dom var utrustade med något mycket modernt. De styrdes via stegregister. Detta var en ny teknisk innovation som vi snabbt anammade. Jag och Kent Andersson satte oss ganska snabbt in i hur det fungerade. Det var olika tryckluftssignaler och och-eller funktioner som kvitterade varandra och man fick en styrning helt med drift som kunde jämföras med dagens datorstyrningar. En förutsättning var att man kunde läsa pneumatikskeman. Det gjorde vi mycket och kunde senare glänsa mot dom andra reparatörerna som inte var så insatta i pneumatikens värld.

Lite senare konstruerade vi tillsammans ett par glashanteringarrobot som via vakuumpump och stegregister flyttade omkring tablettglas. Helt tryckluftsdreven.

Flaskpackningsmaskinen kom att kallas för Dracula av någon anledning. Förmodligen för att man fick ett helvete när den krånglade. Det var en maskin som packade ett antal flaskor i ytterkartonger. Gripdonen var damejeannekorkar av gummi. När dessa gått ner över flaskan så blåstes de upp och flaskorna lyftes. En literflaska väger ganska mycket, så någon gång tappades den och det blev till att spola golv och maskin. Men i stort sett fungerade den hyfsat.

Djurhuset

Jag har tidigare nämnt djurhuset. Trist idag att säga det, men vi hade mycket djur som användes till försök. Ska direkt säga att jag inte tror att de led så mycket oftast. Såg själv aldrig något försök som jag uppfattade som plågsamt, men det förekom säkert.

Man var rädd för infektioner och annat så därför var det mycket restriktivt med besök. Man kom endast in om man hade ett direkt ärende.

Ute på gården hade man ett speciellt hus som aporna höll till i. Under min tid hade man två sorters apor. En större sort samt en annan som var mindre. Man hade många av dom. Har senare fått höra att det var rhesusapor som var vanliga i läkemedelsforskning.

På nedre botten i djurhuset fanns hundarna. Det var fina rashundar av arten Beagle. Fanns nog ett 20-tal minst. Dom hade sina egna stallar samt en liten rastgård utanför. Enligt vad jag hörde så användes hundarna främst till försök för en medicin som skulle bli enormt stor. Den skulle ta bort allt plack. Man höll på med den när jag började och den följde med något bolag som bildades efter Ferrosan gått i graven. Tror aldrig att man kom ända fram till ett läkemedel, men man hade väldigt goda indikationer och trodde man nått målet när det konstaterades att den var toxisk. Då fick man starta om på nytt. Idag lär den finnas som en godkänd tillsats till tandkräm. Ferrosan hade även en konst-

gjord mun som man var väldigt stolt över. Var visst den enda i sitt slag.

Tänk vilken produkt det kunde blivit om man stoppade den i vår tandkräm och den sedan tog bort allt plack. Inga mer hål i tänderna. Det var nog därför vi köpte in tandkrämsprodukterna.

Hundarna ja. Dom kollade man tänderna på. Man ville väl se substansens verkan.

Som jag tidigare nämnt byggde vi sedan om hundstallarna till grisstallar. Vad som hände med hundarna sedan vet jag inte, men jag hoppas dom såldes och fick det bra.

På våningen över fanns det massor med visa möss och vita råttor. Dom kollade man nog invärtes, men efter att de blivit smärtfritt avlivade. Vi såg djurskötarna som skötte detta genom ett fönster. Det var en glasbehållare som man ledde in någon gas i.

Det fanns nog även kaniner och marsvin som användes. Det verkade dock som om de som jobbade i huset tyckte om djur. Man handskades varsamt med dom och dom hade en jättestor vit rätta vars namn jag glömt som dom hade som sin egen kelgris. Dom hade byggt en slottliknande bur till denna. Den utsattes inte för något.

Djurskötarnas roll (dom var oftast tre stycken) var främst att se till djuren, ge dom mat och gulla med dom. Man ville ha lugna djur som inte var stressade när en människa tog i dom.

Med tanke på försöken säger jag klart; *det var sämre förr.*

Membrandrageringen byggs upp

Tekniken med att membrandragera tablettorna enligt den modell vi idag gör som filmdragering togs fram på Ferrosan. Man började i mindre skala på labbet på Celsiusgatan. Senare gjorde man tester även i dragékittlar som fanns på plats.

Det planerades för fullt att börja i stor skala på Degeln och maskiner och tankar köptes in och började installeras. Jag ingick i gruppen som jobbade med planeringen. Min uppgift var att rita och konstruera den pneumatiska styrningen. Det var en massa ventiler och annat som skulle styras. Datortekniken var då i sin linda. Det var oerhört hektiskt att få fram alla ritningar, men så var det så att jag hade en hobby. Jag tyckte om att spela fotboll i korpen. Ingick i Ferrosans lag.

En torsdag kväll var det match i stadions träningshall. Jag hade min 4-åriga son med och vi skulle hämta min fru som gick i kvällsstudier efter matchen. I slutet på matchen hände det som inte fick hända. Jag sköt ett skott samtidigt som en motståndare sparkade mig kraftigt över smalbenet. Det small som ett pistolskott och jag förstod inte vad det var förrän jag såg vinkeln på underbenet. Några sekunder efter kom smärtan.

Benet var av och ambulans tillkallades. Problemet var inte bara att det gjorde fruktansvärt ont, men vad händer med min grabb och min fru som kommer att stå och vänta. Lyckades meddela mina lagkompisar som lugnade mig med att dom tog hand om det.

Och det gjorde dom verkligen. Jag berömde dom mycket efteråt. Någon tröstade min son som inte tyckte det var så kul att se pappa fara iväg i ambulans. Efter matchen som snart var slut tog dom min bil och hämtade upp min fru som senare på kvällen besökte mig på sjukhuset.

Det enda som var bra med det inträffade var att vi vann matchen. Det var min sista match i karriären. Brottet var komplicerat, ville inte läka och fick senare opereras om med en spik inne i benet.

Kommer ihåg att jag ringde min chef, Bo-Arne Lennklev, på fredagsmorgonen. Hade under natten fått benet rätat och gipsat upp till höften. Jag var bekymrad över att jag nog inte kom ut till kvällen då det var firmafest, men jag trodde jag var tillbaka på jobbet på måndagen. Ja, ja sa min chef.

Det tog nog fyra månader innan jag var tillbaka. Så lite visste jag om ortopedi.

Nu var det ju det här med membrandrageringen som var så viktigt och brådskande. Ett par dagar efter jag kommit hem skulle vi tillsammans med konsulter ha ett möte. Jag sa till driftchefen, Bo Segerby, att jag kunde försöka ta mig till jobbet. Min fru kunde köra eller så kunde jag ta en taxi. Det var ingen bra idé tyckte han. När man precis är hopsatt och sjukskriven så kan det börja pratas om jag kom in. Jag var ju inte så smidig med ben och kryckor att jag kunde smusslas in.

Det bestämdes hastigt och lustigt att mötet fick hållas hemma hos mig. Min fru hade bakat något och fixat kaffet innan hon gav sig iväg till jobbet.

Tror vi var minst 10 personer i vår lilla 2:a. Ritningarna jag höll på med var ju inte klara och några återstod att rita. Det löstes smärtfritt genom att driftchefen köpte ett litet bordsritbord i A3-format och även levererade papper och pennor.

Jag fick klart alla ritningar i tid, och samtidigt hade jag något att göra där hemma. Jag lärde mig att det är skönt att vara hemma, men inte när man måste.

Membrandrageringen blev klar i tid och jag tror den första produkten vi började dragera var Kalipor.

Det hände en riktigt obehaglig historia som kunde ha jämnat byggnaden med marken.

Under några provkörningar med filmdrageringen som utvecklingslabbet folk inträffade en stor översvämning.

Killarna höll på att pumpa upp aceton i en stor behållare. Eftersom det tog tid så gick dom ut och satte sig i pausrummet. Någon kallade på dem efter ett tag och skrek att det svämmade över. Golvet var täckt av någon centimeter aceton.

Någon tryckte på brandlarmet och byggnaden utrymdes.

När brandkåren kom så vägrade brandmännen att gå in på grund av faran. En elektrisk gnista kunde ha satt hela fabriken i brand.

Då anlände vår driftschef Bosse Segerby. Stor och tuff som han var gick han helt sonika in i källaren, mot brandkårens vilja, och gick igenom hela källaren tills han kom fram till ställverket. Där bröt han all ström med handtagen. Därefter vågade brandkåren sig in och saneringen kunde börja.

Det är därför vi idag har avloppsränorna i golvet som är kopplade till en katastroftank. Dom tillkom efter denna incident.

Firmafester

Man kan ju inte skriva om minnen utan att ta upp firmafesterna. Det var alltid stora och påkostade anordningar. Jag var med på både 50- och 60-årsjubiléerna.

Kommer särskilt ihåg 60-årsjubiléet på Savoy hotell. Man hade bokad hela hotellet. Det tråkiga under middagen var alla höga dignitärers tal, men det fick man stå ut med. Det var fri dricka av allt, och på natten kom nattamat i form av pyttipanna samt ytterligare dricka.

På alla firmafester var det någon som ballade ur. Jag kommer inte att nämna några namn, men roligt hade vi.

Många fester var på restaurang Kungsparken. Det konstiga var att efter varje gång vi var där så stod samma kille från oss

och höll i en lyktstolpe. Han var varje år lika glad, men vågade inte släppa taget. Om han stod där hela natten vet jag inte.

En fest jag speciellt kommer ihåg var på Pilgårdens restaurang bakom Triangeln. Jag och två av mina reparatörskolleger kom väldigt sent till festen efter att ha förfestat hemma hos mig. Faktiskt så sent att man redan hade ätit när vi kom. Dock hade några av våra trogna förpackningsbiträden sparat sina snapsar till oss (varför vet jag inte). Det var nog första gången jag snapsade till efterrätten, för den hann vi med.

På pilgården hände några grejor som så här i efterhand är väldigt kul.

En av våra tjejer tröttnade på kön till damtoaletten. Hon gick helt sonika in på herrtoaletten. Hon kunde ju inte gärna använda rännan utan skulle gå in i ett av båsena med dörrar. Nu var det inte bättre än att det var upptaget.

Vad gör man då? Jo hon bankade hårt på dörren och ropade skynda dig. Jag måste in.

Det gick några sekunder och dörren öppnades och ut kommer Vd Olle Ryné. Vet inte om hon på grund av alkoholen tyckte det var pinsamt, men tillbaka på jobbet tyckte hon det.

Det var förresten samma tjej som var med på Slaghusets firmafest, som även bestod av en show med Joe Labero. Hon somnade på toaletten och missade showen. Förmodligen var det damtoaletten denna gång.

En annan för mig lite pinsam situation hände även lite senare på kvällen på Pilgården.

Satte mig ner vid ett litet runt bord för att pusta ut. Då kom Vd Olle Ryné och satte sig mitt emot mig. Fick väl stila till mig och hälsa på honom. Då kom en tjej som var ganska nyanställd som djurskötare och kastade sig hurtigt ner på stolen bredvid mig. Hon tittade på Vd och frågade; Och vad sysslar du med på företaget. Vd svarade med sin ganska barska röst; Jag är verkställande direktör.

Då ville jag segla ut på ett litet moln genom fönstret.

Har en annan kollega som alltid tappar minnet efter riktiga fester. Det var extra roligt på måndagen att berätta vad han gjort (som han inte gjort). Som den gången han frågade mig hur vi kom hem. Vi bodde ganska nära varandra då. Jag svarade att fabrikschefen körde oss hem. Han svarade då att det var ju skönt. Skönt sa jag, du spydde ju i hans bil. Sen lät man honom vändas ett tag innan man sa att man skojade.

En annan sak som faktiskt är sanning var det en annan som berättade om. Det hände på morgonen efter en firmafest. Han hade råkat bli lite för berusad vilket han aldrig varit tidigare. Någon beställde en taxi till honom och såg till att han kom hem.

Dagen efter vaknade han sent. Då han gick ner i trappan från övervåningen såg han sin fru skura densamma. Hurtigt sa han, jasså du städar.

Det skulle han inte ha gjort. Han hade kastat upp i trappan när han kom hem.

Allt är preskriberat nu. *Det var bättre förr.*

Julfester

Som jag nämnde i början så hade vi varje år en julfest. Det var främst för de anställdas barn, men även respektive fick följa med. Det var dans kring granen med inhyrd speleman, kaffe och kakor serverades och alla barn fick en julklapp och en gottepåse. Det var fina julklappar, och inte så att alla fick samma. Den anställde kunde komma med förslag i god tid innan festen. Det var ett antal anställda som frivilligt hade tagit på sig att planera och köpa in alla paket.

Det som nog var mest populärt innan tomten kom och läste upp allas namn på paketen, var att det visades film i vår stora filmsal. Det var en jättesalong med riktiga biografstolar, och man hade hyrt in tecknad film. Det var i denna sal man fick reda på nyheter, höll konferenser eller höll större utbildningar.

Matsalen

Vi hade en riktig matsal. Intill denna kom ett rökrum att byggas. Det var inga halvfabrikat som serverades på den tiden. Man hade två anställda i köket som lagade all mat från grunden. Det var riktig variation på kosten. När man senare ville slippa skala potatis och ville servera potatis med skalen på blev det ett ramaskri.

På varje bord stod två skålar med vitaminer. Den ena sorten var Multiplex. Den andra har jag glömt namnet på, men det var dom vitaminerna som vi kallade "likkistor" av den anledningen att de hade den formen. Det var bara att stoppa i sig.

Satt ofta ihop med dåvarande ordföranden för Fabriksarbetarfacket, Axel Nätt. Man var ju rädd för att flytta runt på olika platser. Man kunde ju råka ta någon annans plats vilket vore förskräckligt. När denne man för andra gången jag såg honom äta ärtsoppa, tömde en halv flaska ketchup i soppan kunde jag inte låta bli att fråga varför. Svaret var att han inte tyckte om ärtsoppa. Det var godare mat förr.

Postavdelningen

Man gjorde sig många ärenden till postavdelningen. Dels så var det så att företagets enda kopian fanns där. Nu var det inte så att man i början själv fick kopiera. Det fick postflickorna eller någon av de andra som jobbade där göra. Men man väntade gärna. Fanns mycket att titta på.

När jag började så var det ofta blåkopior från stencileringsmaskiner som delades ut med information. Dom lukade starkt och texten försvann snabbt om man glömde dom i dagsljus.

Härifrån utgick även Ferrosans budbilar, och här tog man emot postpaket.

Pennor och papper mm kunde man också rekvirera här.

Kineser på besök

Det kan vara så att Ferrosan redan hade upphört när det skedde. Det är svårt att komma ihåg just när slutet av Ferrosan kom och när man gled in i fortsättningen.

Bakgrunden till besöket var att vår högsta chef, Kurt Norrtegen, hade deltagit i ett projekt där flera läkemedelsbolag hade byggt upp en fabrik i Kina som skulle tillverka läkemedel.

För att få lite mer insikt hur det sker i Europa så blev två kineser skickade till oss i Malmö i 14 dagar. Under en vecka skulle jag och min kollega Kent Andersson ta hand om dom och visa hur vi arbetade.

Det var två killar i vår egen ålder som kom. Dom hade någon teknisk utbildning i bakgrunden, Men hur dom arbetade i Kina var vitt skilt mot hur vi arbetade. Det kom vi snabbt underfund med.

Vid vår första rundvandring med dom gick vi in i kemi-fabriken. Vi visade ångcentralen och talade om att den försåg hela kvarteret med ånga och värme. Då fick dom något vilt i blicken och frågade: Var är allt folk? Vi sa att det är två personer som har tillsynen, men att dom även har andra uppgifter.

Då fick vi reda på att de hade ca 25 personer anställda i deras ångcentral. Den var koldriven, och det största jobbet under skiften var att skyffla in kol i pannorna.

När vi kom till bruna hallen stod där ett bordtennisbord. Min kollega frågade om någon ville spela några bollar. Han hade själv bollsinn och var väl bättre än snittet här.

En av kineserna tackade ja och fattade racket i pennfattning och så började spelet. Min kollega var helt ute och cyklade. Han fick inte en boll och slog många hål i luften. Han undrade då om kinesen spelade aktivt. Han sa nej, men att alla i Kina spelar bordtennis.

Vi skulle bjuda dom på mat en kväll och tog dom till Olga's i pildammarna. Deras specialité var anka vilket kineserna inte var ovana vid. När vi åt pratade vi om olika saker. Dom berättade att dom aldrig sett havet (förutom från flygplanet när de åkte till Europa). Då tyckte jag att vi kunde åka ut till min båt efter maten, vilket dom tyckte var kul.

Väl i hamnen så gick vi ut på bryggan. Dom gick efter varandra mitt på bryggan. När vi kom fram till min båt så hoppade jag ombord och bad dom komma efter. Dom kröp ombord och höll sig noga i sådant som verkade sitta hårt fast. Dom vågade inte gå ner inne i båten utan blev sittande i sittbrunnen. Jag insåg att det nog inte är värt att åka ut. Mer skräckslagna personer för vatten har jag aldrig sett.

Dom hade inte fått några pengar med sig. I alla fall inte tillräckligt för att de skulle kunna köpa något med sig hem. Vår chef ordnade med så att de kunde få köpa lite kläder. Samtidigt så fick dom ett paket innehållande 100 bågfilmsblad

i snabbstål. Dom blev jättegglada. I Kina sågades allt material på verkstaden för hand, och de hade bara sågblad i kolstål, vilka snabbt slets ut. Med dessa kunde dom såga länge. Det var bättre i Sverige än i Kina.

Slutet

Det hade varit mycket prat om att det var kris i Ferrosan. Det visade sig senare att ägaren behövde låna pengar, men att han blev nekad till detta. Var visst Hans Cavalli-Björkman som stoppade lånet vilket innebar slutet för Ferrosan som eget företag. Som ett ytterligare försök att rädda företaget sattes en ny Vd in.

Kommer ihåg att vi alla var kallade till Filmsalen till ett möte. På podiet var en massa stolar uppställda och en massa höga personer trädde in. Man visste inte vilka dom var. Det visade sig att Pågens just hade köpt Ferrosan, och personerna där framme hade med detta att göra.

En av dom liknade Al Capone. Bakåtkammat hår och såg sträng ut i blicken. Han hette Ovin och figurerade mycket i pressen. Då tyckte man inte om honom, men senare i livet har jag läst mycket om honom att det var en snäll och rättskaffens man.

Här ändades Ferrosan, men kom sedan att leva vidare i andra företagskonstruktioner.

Anders Modess Malmö
anders@modess.nu